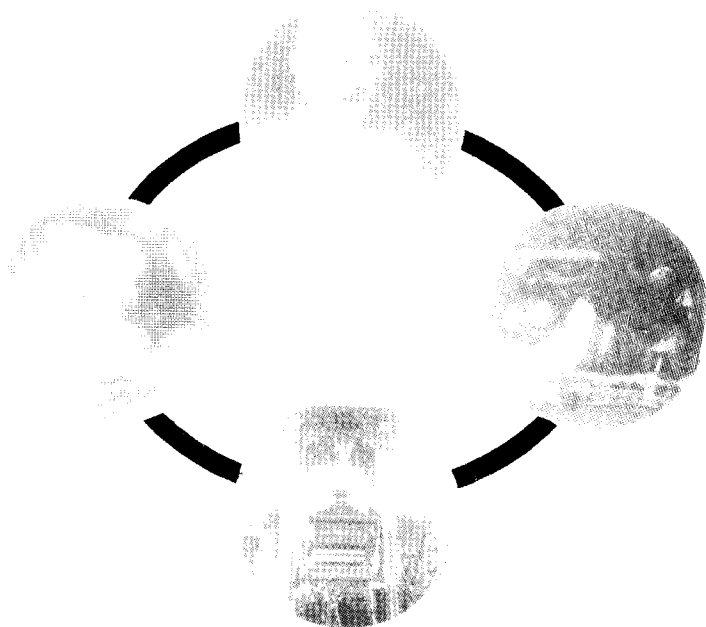




# ชีวิตสัมพันธ์



นายประพันธ์ พิมพ์ทอง

รวบรวมเรียบเรียง

เพื่อแจกในงานสร้างพระไตรปิฎกถวาย

เมื่อวันที่

พ.ศ. 2537

ณ วัดป่าโนนเก่า บ้านโนนใหญ่ หมู่ 3

ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

# คำนำ

เห็นว่าสภาพจิตใจคนในสังคม มีแนวโน้มเสื่อมทรามต่ำลงเรื่อยๆ ทุกคนต่างมุ่งจะกอบโกยความสุข ผลประโยชน์ทางโลก โดยมีได้คำนึงถึงความถูกต้อง ความดีงามและศีลธรรม ความเจริญทางโลกทางวัตถุเกิดขึ้นรวดเร็ว มีส่วนทำให้ความมีศีลธรรมทางจิตเสื่อมถอยลง คือเห็นความสุขทางกายดีกว่าความสุขสงบทางใจ สังคมจึงได้วนลวนอยู่อย่างทุกวันนี้ อยากขอให้ทุกคนมีส่วนช่วยกันผดุงคุณธรรมคุณงามความดี มีศีลธรรมไว้ จึงได้พยายามรวบรวมเขียนหนังสือนี้ขึ้น ตามความคิดเห็นของตนเอง หนังสือจึงออกมาในรูปนี้ จะผิดถูกอย่างไรผู้เขียนรับไว้คนเดียว หากหนังสือจะมีคุณค่ามีส่วนช่วยผดุงโลกผดุงธรรมไม่ให้เสื่อมโทรมลงกว่านี้ ความดีนั้นเองเป็นของท่านทุกคน

หนังสือนี้ตั้งใจจะพิมพ์ขึ้นแจก ไม่อนุญาตให้พิมพ์จำหน่าย  
พิมพ์ครั้งแรก 1,000 เล่ม

ประพันธ์ พิมพ์ทอง

# สารบัญ

## ชีวิตสัมพันธ์

|                           | หน้า |
|---------------------------|------|
| ★ กำเนิดจักรวาล กำเนิดโลก | 1    |
| ★ ชีวิตคืออะไร            | 13   |
| ★ ชีวิตคือกองทุกข์        | 35   |
| ★ การออกจากทุกข์          | 51   |
| ★ ชีวิตสัมพันธ์           | 58   |



คุณพ่อประพันธ์ - คุณแม่ลิ้น พิมพ็ทอง

# คำอุทิศ

ขออุทิศบุญกุศล แด่บิดา-มารดา ญาติ พี่น้อง มิตรสหาย ผู้ล่วงลับ  
ไปแล้ว ขอบุญกุศลจงนำไปพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเทอญ.

ประพันธ์ พิมพทอง



## ชีวิตลัมพัทธ์

# กำเนิดจักรวาล กำเนิดโลก

โลกและจักรวาลเกิดขึ้นได้อย่างไร ปัญหาที่นักปราชญ์โบราณ ก่อน พ.ศ.2500 ปี ถอยหลังไปได้พากันคิดค้นหาความจริงในแง่มุมต่างๆ เพื่อไขปัญหาเรื่องนี้ให้กระจ่างตลอดมา คำตอบที่ได้แตกต่างกัน ไม่เป็นที่ยุติลงรอย พอแยกออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายศาสนา และวิทยาศาสตร์ ปัจจุบันทั้งสองฝ่ายยังโต้เถียงหาเหตุผลหักล้างกันและกันว่าฝ่ายตนถูก

ฝ่ายวิทยาศาสตร์ กล่าวว่าโลกเกิดจากแรงดึงดูดระหว่างดวงอาทิตย์กับดาวดวงอื่น ซึ่งโคจรผ่านมาใกล้ ทำให้ดวงอาทิตย์ถูกดึงดูดให้ยืดออกพร้อมกันนั้นอาศัยแรงเหวี่ยงของการหมุน ทำให้ส่วนที่ยืดออกมาหลุดจากดวงอาทิตย์เดิม เมื่อหลุดออกมาแล้วนานเข้าก็เย็นลงและหดตัวยังมีแรงดึงดูดซึ่งกันและกัน จึงหมุนรอบตัวเองและดวงอาทิตย์อยู่ นานเข้าหลายร้อยหลายพันปี ก็กลายมาเป็นดาวพระเคราะห์ต่างๆ เช่น โลกของเรา แต่นั่นเป็นต้นมาจึงเกิดมีโลกและดวงดาวทั้งหลายขึ้น มีฝนตกน้ำขังตามแหล่งต่างๆ นานเข้าจึงเกิดเป็นพืชน้ำ-สัตว์น้ำ และพืชบก สัตว์บกขึ้น โดยผ่านการวิวัฒนาการอันยาวนานแยกเป็นสัตว์พันธุ์ต่างๆ จนกลายเป็นมนุษย์อย่างทุกวันนี้ ปัจจุบันวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปไกลมากสามารถสำรวจดาวและท้องฟ้าไกลออกไป ปรากฏว่าพบจักรวาล (แกแลคซี่) ในอวกาศจำนวนมาก เป็นล้านๆ แกแลคซี่ทีเดียว ซึ่งแกแลคซี่เหล่านั้นรวมอยู่ในเอกภพนี้

คำว่า "จักรวาล" ในทางศาสนาพุทธนั้นมีความหมาย 2 อย่าง ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

ฝ่ายศาสนา มีหลายศาสนา หลายศาสดา ต่างมีความเห็นคล้ายเคียงกัน แต่ต่างถือว่าความเชื่อในหลักลัทธิศาสนาของตนถูกต้อง

ศาสนาพราหมณ์ เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นก่อน มีความเห็นว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลกและจักรวาล ศาสนานี้มีหลายลัทธิ แต่ละลัทธิมีความเห็นเกี่ยวกับโลกและชีวิตแตกต่างกันไปต่างๆ บ้างว่าโลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง อัตตาเที่ยง อัตตาไม่เที่ยง บ้างก็ว่ามีสิ่งมีอยู่จริงมี 2 อย่าง คือ ประภฤติ กับ ปुरुช เมื่อ 2 สิ่งนี้รวมกันถูกฝ่ายหนึ่งครอบงำมีอำนาจเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง

วัตฤ (ประภฤติ) จะก่อรูปเป็นจักรวาล และมีสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้น เมื่อหลุดจากกันคือแตกสลายกลับไปให้เดิมเป็นประภฤติอีก อาตมันก็กลับเป็นปुरुชอีก เพื่อพัฒนาร่วมกับประภฤติใหม่ เป็นเวลานานจนเป็นโลกและจักรวาลและมนุษย์อีกรอบอย่างนี้ อีกนัยหนึ่งกล่าวว่า ความยึดมั่นว่าอัตต สามารถสร้างโลกได้ บรรดาสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งหลายที่ปรากฏอยู่นี้ ล้วนเกิดจากด้วยอำนาจของอัตตทั้งสิ้น ความถือมั่นนี้เรียกว่า ปรมอัตต ความยึดมั่นว่า สัตว์ทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้ มีตัวตน คือ มีชีวิตอยู่ ความยึดมั่นเช่นนี้เรียกว่า อัตตะ

ปรมอัตต มีประวัติว่า เมื่อสมัยที่โลกถูกทำลายด้วยไฟและเริ่มสร้างขึ้นใหม่นั้น ปฐมมานูมิ ๓ ได้สร้างขึ้นก่อนภูมิอื่น เวลาสร้างเสร็จใหม่ๆ ยังไม่มีพรหมองค์ใดองค์หนึ่งเกิดขึ้นเลย ต่อมาพรหมที่อยู่เบื้องบนตั้งแต่ทุติยมานูมิ องค์ใดสิ้นบุญจากภูมินั้นแล้วก็จุติลงมาเกิด ในปฐมมานูมินี้ เป็นมหาพรหมองค์แรก พระองค์มีรัศมีรุ่งเรืองมาก นานมามหาพรหม รู้สึกว่าเหว่ นึกปรารถนาให้พรหมองค์อื่นๆ มาเกิดอยู่ด้วยอีก ประจวบเหมาะเวลานั้น พรหมในภูมิเบื้องบนบางองค์หมดบุญหมดอายุ ก็พากันลงมาเกิดในปฐมมานูมิในเวลาติดๆ กันหลายองค์ พรหมรุ่นหลังไม่ได้เป็นมหาพรหม เป็นพรหมปริสัชชาบ้าง พรหมปุโรหิตาบ้าง ล้วนเป็นบริวารมหาพรหม ความรุ่งเรืองรัศมีกายมีน้อยกว่า มหาพรหม ท้าวมหาพรหมได้เห็นพวกพรหมเหล่านั้นมาบังเกิดขึ้น คิดว่าเมื่อเราปรารถนา

อยากให้ พรหมมาเกิดร่วมอยู่ด้วย ความปรารถนาของเราก็สำเร็จสมความประสงค์ ฉะนั้นเราแต่ละคือผู้สร้าง พรหมทั้งหลายให้ปรากฏในโลก ส่วนพรหมทั้งหลายที่เกิดใหม่ได้แลเห็นท้าวมหาพรหมมีรัศมีรุ่งเรือง เครื่องอาภรณ์ประดับกาย ตลอดวิมานที่อยู่ก็สวยงามมากจึงพากันปรารภว่า

"พรหมองค์นี้ เป็นท้าวมหาพรหม สามารถปกครองสัตว์ทั้งหลายได้ ไม่ได้อยู่ในปกครองผู้อื่นเลย เป็นพระเจ้าที่สามารถรู้เห็นสิ่งต่างๆ ได้โดยแน่นอน สามารถทำให้สัตว์ทั้งหลายปฏิบัติให้เป็นไปตามความพอใจของตนได้ เป็นท้าวอิศวรปรเมศวร ที่เป็นผู้ปกครองสัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้สร้างโลกและสัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลก เป็นผู้จำแนกสัตว์ให้เป็นกษัตริย์ ให้เป็นพราหมณ์ เป็นเศรษฐี เป็นคนรวย คนจน ตามสมควรแก่ฐานะ เป็นบิดาของสัตว์ที่ปรากฏขึ้นแล้ว และจะปรากฏต่อไปข้างหน้า แม้เราที่ปรากฏอยู่ที่นี่ก็เพราะท้าวมหาพรหมนี้นั่นเองเป็นผู้สร้างขึ้น จึงพากันมาเฝ้าคอยปรนนิบัติรับใช้ท้าวมหาพรหมทุกประการ"

ต่อมหาพรหมที่เป็นบิรารเหล่านั้น เมื่อสิ้นบุญจากพรหมโลก จุตินาเกิดมनुสโลก ส่วนท้าวมหาพรหมนั้นยังมีชีวิตอยู่ เพราะอายุชยยืนยาวกว่าพรหมพวกนั้น

"ส่วนพรหมทั้งหลายทั้งที่มากเกิดเป็นมนุษย์แล้วนั้น บางพวกก็ทำสมถะ ได้ ฌาน อภิญญา สามารถแลเห็นท้าวมหาพรหมได้ ก็เกิดความยึดมั่นยิ่งขึ้นว่า โลกและสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ในโลกนี้ ท้าวมหาพรหมเป็นผู้สร้างขึ้นทั้งสิ้น ท้าวมหาพรหมจึงเป็นผู้ประเสริฐได้ชื่อว่า ปรมัตถ เป็นผู้ไม่ตายไม่ศูนย์หายไปไหน ความยึดมั่นอันนี้ ได้แพร่หลายสืบเนื่องต่อกันมาจนปัจจุบัน ฉะนั้นพวกที่มีความเห็นว่าบรรดาสิ่งต่างๆ ที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้ ตลอดจนความสบาย ความลำบาก ความมั่งมี ความจน ความสวย ไม่สวย ตระกูลสูง ตระกูลต่ำ เป็นเพราะปรมัตถผู้สร้างขึ้นนั้น ก็เกิดจากคนในสมัยต้นกัปที่ได้ ฌาน อภิญญา สามารถแล



เห็นท้าวมหาพรหมได้เองเป็นต้นเหตุ คนที่เกิดในสมัยต่อๆ มาก็มีความเห็นดังนี้ ดำเนินรอยตามกันมาแต่คนสมัยหลัง ไม่สามารถแลเห็นท้าวมหาพรหม เพราะไม่ได้มานอกภิญญา มีผู้ถามว่า พระเจ้าสร้างโลกอยู่ที่ไหน จึงตอบได้เพียงคำว่า อยู่เบื้องบนสวรรค์"

คริสตศาสนา เห็นว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก และสร้างสรรพสิ่งในโลก รวมทั้งมนุษย์ พืช และสัตว์ แล้วเสร็จในเจ็ดวัน

ศาสนาอิสลาม กล่าวว่า พระผู้เป็นเจ้าสร้างโลกขึ้นมา โดยผ่าออกเป็น 2 ซีก ซีกหนึ่งเป็นท้องฟ้าตลอดถึงต่างๆ ในท้องฟ้า อีกซีกหนึ่งเป็นแผ่นดินโลก แม่น้ำ ลำธาร พืช สัตว์และมนุษย์

ความเชื่อในทางศาสนาที่กล่าวมานั้น ต่างก็ผ่านการวิวัฒนาการมาเป็นเวลายาวนาน

ศาสนาพุทธ เกิดหลังศาสนาพราหมณ์ เมื่อ 2500 ปีมาแล้ว นับว่าได้พัฒนามาจากลัทธิต่างๆ ในศาสนาพราหมณ์นั่นเอง โดยพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ประกาศศาสนาพุทธขึ้นและเป็นศาสดาศาสนาพุทธด้วย มีหลักคำสอนที่ก้าวหน้ากว่าศาสนาพราหมณ์ มีบางส่วนที่คล้ายคลึงกัน หลักสำคัญนั้นแตกต่างกันมาก พุทธศาสนาไม่ยอมรับพระเจ้าสร้างโลกและจักรวาลเหมือนศาสนาพราหมณ์ แต่มีผู้ให้กำเนิดสังสารวัฏเท่านั้น พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ตั้งอยู่บนมูลแห่งเหตุผล มีหลักธรรมและหลักปฏิบัติสมบูรณ์เป็นหัวใจสำคัญ คือธรรมใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคต ตรัสถึงเหตุแห่งธรรมนั้นและความดับแห่งเหตุของธรรมเหล่านั้น

เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้แล้ว ทรงทราบความจริงและเหตุผลของการเวียนว่ายตายเกิด เป็นวัฏฏะสังสาร ไม่มีที่สิ้นสุด ได้หยั่งรู้กฎ ปฏิจจสมุปบาท อันเป็นเงื่อนไขสำคัญแห่ง วัฏฏะ

เกี่ยวกับกำเนิดโลกและจักรวาลนั้น พระพุทธองค์ตรัสไว้ในอัครคัมภีร์ว่า โลกนี้เดิมเป็นของเทพเจ้า พระองค์มิได้ตรัสไว้ละเอียดเท่าใดนัก มีปรากฏในไตรภูมิโลกวินิจฉัยหรือไตรภูมิวิธานเป็นหนังสือซึ่งปรากฏในสมัยรัตนโกสินทร์รวบรวมเขียนขึ้นทีหลังมีเนื้อความพิสดารกว่า

ได้กล่าวถึงการสร้างโลกและมนุษย์ ตามหลักที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในอัคร  
คัมภีร์สูตร ความละเอียดไม่มีใครอยากปลงใจเชื่อเพราะเนื้อความพิสดาร  
ค่อนข้างเกินความจริงที่ญาณของปุถุชนจะหยั่งรู้ได้ เรื่องมีดังนี้

เมื่อถึงคราวที่เทพในอาภัสสราพรหม จะสิ้นบุญวาสนาต้องจุติจาก  
พรหมโลกลงมาอุบัติในโลกมนุษย์ตามสมาธิเสื่อมลง พระรัศมีกายและ  
อาการเครื่องประดับ เสร้าหมองไม่เปล่งประกายรุ่งเรืองดังก่อนมาเป็น  
นางบอกเหตุ ประกอบกับได้กลิ่นไอดิน (บ้างก็ว่าจวนดิน) ส่งกลิ่นหอมอัน  
โอชะ อบอวนถึงพรหมโลก พรหมทั้งหลายที่จะสิ้นบุญจึงได้พากัน  
เหาะลงมายังพื้นโลก โดยอาศัยอำนาจฌานที่มีอยู่และรัศมีกายแห่งตนของ  
แต่ละองค์ ขณะนั้นนับว่า พื้นโลกอันท่วมไปด้วยน้ำฟุ้งววดลงใหม่ๆ พายัพ  
มีดมิตอยู่ เมื่อลงมายังพื้นโลกแล้วก็พากันเสพจวนดินอันมีกลิ่นหอมโอชะ  
ซึ่งเป็นอาหารหยาบไม่เหมือนอาหารทิพย์ เพราะมิวพลิตเพลินกับการ  
เสพจวนดิน ด้วยอำนาจอาหารอันหยาบไม่ปราณีนี้ ยิ่งทำให้ฌานสมาธิ  
พร้อมรัศมีกายอันเคยรุ่งเรืองก็เสร้าหมองเสื่อมลงหมดสิ้นในที่สุด ไม่  
สามารถเหาะกลับพรหมโลกได้ดังเดิม พรหมเหล่านี้เองที่เป็นต้นกำเนิด  
ของมนุษย์แต่นั้นมา ได้พากันเที่ยวเสพจวนดินเป็นอาหาร ต่อๆ มา หลัง  
จากนั้นนานเท่าใดไม่ปรากฏกล่าวไว้แต่ว่านานแสนนาน จึงเกิดความสว่าง  
ขึ้นมีพระอาทิตย์ พระจันทร์ เกิดขึ้นแต่นั้นมา (มาจากไหนไม่ได้กล่าวถึง)  
อาหารที่มีอยู่ในครั้งกระโน้น เวลาอยากจึงไปเก็บมากินแต่ละมื้อๆ เพราะ  
มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์

พรหมเหล่านี้แรกๆ หลังจากฌานเสื่อมลงใหม่ๆ นั้นยังไม่ปรากฏ  
เพศชาย-หญิง แต่อย่างใด ครั้นนานเข้าฌานสมาธิเสื่อมจนหมดสิ้น อัน  
เนื่องแต่การเสพอาหารหยาบร่างกาย เนื้อหนังมังสา กลายเป็นเนื้อหนัง  
ของมนุษย์ปรากฏชัด เพราะกิเลสตัณหาเข้าครอบงำร่างกาย เปลี่ยนจาก  
กายทิพย์ เป็นกายหยาบ เพศชาย-หญิง จึงปรากฏเด่นชัดขึ้น มีการขับ  
ถ่ายกากอาหารอย่างมนุษย์ธรรมดา ความรักความใคร่เกิดขึ้น จึงมีการจับ

คู่สมสู่กัน นั่นคือต้นตอของกิเลสตัณหา อุปทานครั้งแรก เมื่อมีการสมสู่กันมากขึ้น จำนวนคนก็มากขึ้นๆ อาหารร่อยหรอลง ในที่สุดจวนดินหมดไป เกิดข้าวสาลีขึ้นมาแทน ข้าวที่ว่ำนั้นไม่มีเปลือกหุ้มเมล็ด เกิดขึ้นมาเองตามพื้นดิน ถึงเวลากินจึงไปเก็บมาต้มหุงกิน จำนวนคนมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดมีคนฉลาดเห็นว่า อาหารที่มีอยู่กินวันจะน้อยลง คนมีมากขึ้นเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จึงปรึกษากันว่า ถ้าเราจะไปเก็บมากักตุนไว้ให้กินถึง 3-7-10 วัน จะดีกว่า เพราะถ้าไปเก็บข้าวอาหารคงจะหมดเพราะคนอื่นฯ จะไปเก็บเอามาก่อน คิดได้ดังนี้จึงพากันไปเก็บเอามากักตุนไว้ให้กินได้ 3-7-10 วัน หมดแล้วจึงไปเก็บมาใหม่ เมื่อเห็นคนหนึ่งทำ คนอื่นๆ ก็ทำตามกันไป นานๆ เข้าก็คิดว่าคนอื่นฯ จะเก็บมาหมดก่อน จึงชวนกันว่าเราควรพากันไปเก็บข้าวนั้นมาไว้ให้กินได้ 20-30 วัน หรือเดือนหนึ่งคงจะดี ไม่ต้องเสียเวลาไปเก็บอีก ต่างคนต่างประพฤติปฏิบัติเช่นนี้ จึงพากันสร้างภาชนะขึ้นใส่ มีกระบุง ตระกร้า ฝุงฉาง ก็เกิดขึ้นแต่นั้นมา ครั้นนานเข้าๆ เกรงกันว่าอาหารเหล่านี้อาจจะหมดไปสักวันหนึ่งไม่พอความต้องการเป็นแน่ เราควรแบ่งกำหนดเขตของเราดีกว่า คนอื่นจะไม่ได้มาเก็บไปกิน จากนั้นต่างคนต่างปักปันเป็นเขตของตน กิเลสตัณหาคนมีมากขึ้นเรื่อยๆ อาหารก็น้อยลงเรื่อยๆ

เนื่องด้วยอำนาจแห่งจิตใดเลื่อมทราลง มีตัณหาราคะครอบงำมากขึ้น บางท่านอาจสงสัยว่า กิเลสตัณหาราคะมาจากไหน ตอบว่า มีอยู่ในจิตใจนั่นเอง มีสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นมา หากเป็นส่วนประกอบปรุงแต่งของสังขารธรรม เกิดขึ้นพร้อมกับจิตของมนุษย์

ข้าวที่เคยเกิดขึ้นเป็นข้าวสารก็หายาขึ้นกลายเป็นข้าวมีเปลือกหุ้มเมล็ดดังเมล็ดข้าวเปลือกทุกวันนี้ต้องเก็บเกี่ยวมาทำเป็นข้าวสารก่อนจึงใช้หุงต้มกินได้ กาลเวลาผ่านไปแสนนานเนื่องด้วย ความโลภโมโหสัน กิเลสตัณหาคนมีมากขึ้นต่างคนปักปันเขตเป็นของตนมากขึ้น จนกระทั่ง ข้าวก็ต้องปลูกไว้กินเป็นของใครของมัน เกิดการลักขโมย ใช้กำลังเข้าต่อสู้แย่งแย่งเขตแดนกัน รวบรวมสมัครพรรคพวกแบ่งเป็นหมู่เหล่า เป็นประ

เทศ หาศาสตราวุธไว้ป้องกันผลประโยชน์และพวกของตน เมื่อต่างฝ่ายต่างสร้างสมอาวุธไว้ประหัตประหาร ปราบปรามกันและกันเรื่อยมาถึงมนุษย์รุ่นหลังๆ นั่นคือต้นตอเหตุการณ์รบพุ่งแย่งชิง ทำสงครามกันสืบต่อมาตราบเท่าทุกวันนี้

อนึ่ง เนื้อหาในหนังสือยังได้กล่าวถึง พระสัมพันธยุตญาณของพระพุทธองค์ ว่าสามารถหยั่งรู้ไปทั่วจักรวาลเลยทีเดียว คำว่า จักรวาล มีความหมาย 2 อย่าง คือ อย่างแคบ หมายถึง สุริยจักรวาล ที่มีพระอาทิตย์ พระจันทร์ ส่องแสงไป อย่างกว้าง หมายถึง ท้องฟ้าอันเว้งว่าง ในอวกาศอันไม่มีขอบเขตจำกัดนี้แผ่ไปถึงไหน พระสัมพันธยุตญาณของพระพุทธองค์ หยั่งรู้ไปถึงนั้นไม่มีเหลือเลย จักรวาลอันกว้างใหญ่ไพศาลหาขอบเขตมิได้นี้ พระพุทธองค์เคยตรัสไว้ว่ามีมากมายเหลือเกิน นับแสน โกฎจักรวาล ปัจจุบันนี้นักวิทยาศาสตร์ใช้กล้องส่องดูดาวสำรวจพบว่า ในห้วงอวกาศอันรวมกันเป็นเอกภาพ มีกลุ่มแกแลคซี่ (จักรวาลตามความหมายอย่างแคบ) อย่างแกแลคซี่ ทางช้างเผือก ซึ่งมีรูปเหมือนจาน 2 ใบคว่ำประกบกัน จักรวาลของเรามีพระอาทิตย์ เป็นศูนย์กลาง มีดาวพระเคราะห์และดวงจันทร์หมุนรอบอยู่ และอยู่ค่อนข้างไกลขอบสุดทางช้างเผือกปลายช้างหนึ่งเท่านั้น ยังมีแกแลคซี่อื่นๆ ที่มีพระอาทิตย์ พระจันทร์เช่นเดียวกันนี้ไม่น้อยกว่า 16,000 ล้านแกแลคซี่ รวมอยู่ในเอกภพอันเดียวกันนี้ ที่พุทธองค์ตรัสไว้คงเป็นความจริง นอกจากนั้นพระพุทธองค์ยังตรัสว่า จักรวาลทั้งหลายเหล่านี้ที่กำลังเกิดอยู่ก็มีจำนวนมาก ที่กำลังศูนย์สลายอยู่ก็มี กำลังดำรงอยู่เหมือนจักรวาลของเราก็มีเป็นจำนวนมาก

ได้กล่าวแล้วว่าขอบเขตของเอกภพแผ่ไปถึงไหน พระสัมพันธยุตญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหยั่งรู้ไปถึงนั้น ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในเรื่อง โภชชยคุรุ วัชรุรัตตาคต มีว่า

"สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าศากยมนีพุทธะ เสด็จประทับ ณ

กรุงเวสาลี สุขโสมวิหารพร้อมด้วยพระสาวก 8,000 องค์ พระโพธิสัตว์ 36,000 องค์ สมัยนั้น พระมัชชุกรผู้ธรรมราชาบุตร ได้ทูลถามพระพุทธองค์ว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอพระองค์โปรดประทานพระธรรมเทศนา พระพุทธานุภาพ และมหาปณิธาน และคุณวิเศษโอฬาร แห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเพื่อผู้สดับพระธรรมเทศนานี้ ได้รับหิตประโยชน์บรรลुสุขภูมิ"

พระบรมศาสดาทรงรับอาราธนา จึงทรงแสดงพระเกียรติคุณของพระโภชชยคุรุว่า "ดูก่อนกุลบุตร จากนั้นไปทางทิศตะวันออก ผ่านโลกธาดูอันมีจำนวนดุจดั่งเม็ดทรายในคงคาที่ 10 นที่รวมกัน ณ ที่นั้นมีโลกธาดูหนึ่งนามว่า "วิสุทธิไวฑูรย์โลกธาดู" ณ โลกธาดุนั้นมีพระพุทธเจ้านามว่า โภชชยคุรุไวฑูรย์ตถาคต พระองค์ถึงพร้อมด้วยพระภาคเป็นอรหันต์ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง เสด็จไปดีแล้ว เป็นผู้รู้จักโลกและเป็นผู้ยอดเยี่ยมไม่มีใครเปรียบ ในเบื้องอดีตเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอยู่ พระองค์ทรงตั้ง มหาปณิธาน 12 ประการ เพื่อยังความต้องการแห่งสรรพสัตว์ให้บรรลุ"

พระบรมศาสดาศากยมุนีพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า "ผู้ใดที่ดีได้บูชาพระองค์ (โภชชยคุรุ) ด้วยความเคารพเลื่อมใส จักจำเริญด้วยอายุ วรรณะ สุข พละ ปราศจากภัยพิบาท ไม่ผินร้าย ศาสตร์ราวทำอันตรายมิได้ สัตว์ร้ายทำอันตรายมิได้ โจรภัยทำอันตรายมิได้ ยาพิษทำอันตรายมิได้ ฯลฯ พระบรมศาสดาศากยมุนี ทรงประทับเข้าสมาธิชื่อ "สวรสัตตทุกขภินทนาสมาธิ" (สรรพสัตว์ทุกขแตกสลาย) ตรัสคาถา มหาธารณีว่า... และตรัสต่อไปว่า กุลบุตร กุลธิดาใด พยาธิทุกข์เบียดเบียนแล้ว พึงตั้งใจเป็นสมาธิ นำมหาธารณีปลุกเสกอาหาร น้ำ ยา ครอบ 108 ทน ต้มกินเข้าไป จัก สามารถดับสรรพพวงพยาธิได้ ฯลฯ"

จากประวัติ พระโภชชยคุรุไวฑูรย์ นี้แสดงว่าในอวกาศอันกว้าง

ใหญ่ไพศาลหาขอบเขตมิได้นี้ มีโลกธาตุ (จักรวาล) จำนวนมากไม่อาจ  
คณานับได้ เลยเปรียบเม็ดทราย 10 กองคานที่ ที่เดียว

### มหาปณิธาน มีดังนี้

1. ในกาลใดที่เราบรรลु พระอนุตรสัมโพธิญาณ ซึ่งมีวรกายรุ่งเรือง  
สาตส่องทั่วอนันตโลกธาตุ บริบูรณ์ด้วยมหาปฐิสลักขณะ 32 และอนุพยัญ  
ชนะ 80 ขอให้สรรพสัตว์จึงมีวรกายดุจเดียวกับเรา

2. ในกาลใดที่เราบรรลุ อนุตรสัมโพธิญาณ ขอให้วรกายของเรามี  
สีดจไพฑูรย์ มีรัศมีรุ่งเรืองโชตินาการยิ่งกว่าแสงจันทร์ แสงอาทิตย์ ประ  
ดับด้วยคุณาลังการ อันมโหฬารไพศาลพันลึก ส่องทางให้แก่สัตว์ที่ตกอยู่  
ใน อบายคติให้หลุดพ้นเข้าสู่ที่ขอบตามปรารถนา

3. ในกาลใดที่เราบรรลุ พระอนุตรสัมโพธิญาณ ขอให้เราได้ใช้  
ปัญญาอันโกศลล้ำลึก สุขุมไม่มีที่สิ้นสุด ยังสรรพสัตว์ให้ได้รับโศคสมบัติ  
นานาประการอย่าได้มีความยากจนใดๆ

4. ในกาลใดที่เราบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ หากสัตว์ใด  
เป็นมิถิลาหิรัญ ขอให้เรายังเขาให้ตั้งมั่นในสัมมาทิฎฐิโพธิมรรค หากสัตว์  
ใดดำเนินปฏิบัติแบบสวากยาน ปัจเจกยาน ให้เรายังเขาให้ดำเนินปฏิ-  
ปทา แบบมหายาน

5. หากสรรพสัตว์ใดประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยของเรา ขอให้  
เขาเหล่านั้นอย่าได้มีศีลวิบัติเลย จงบริบูรณ์ด้วยองค์ศีลทั้ง 3 เถิด หาก  
ผู้ใดศีลวิบัติ เมื่อได้สดับนามแห่งเราขอให้บริสุทธิ บริบูรณ์ดุจเดิม  
ไม่ตกสู่ทุคตินรีบาบย

6. หากมีสรรพสัตว์มีกายอันเลวทราม มีอินทรีย์อันไม่ผ่องใส ไร้  
เขลาเบาปัญญา ตาบอดหรือหูหนวก เป็นใบ้บ้าหรือหลังค่อม สารพัด  
พยาธิทุกข์ต่างๆ เมื่อได้สดับนามแห่งเรา ขอให้หลุดพ้นจากปวงทุกข์เหล่านี้นั้น มีสติปัญญา เจลียวฉลาด มีอินทรีย์ ผ่องใสสมบูรณ์

7. หากยังมีสรรพสัตว์อันความทุกข์เบียดเบียน ปราศจากวงศา-

คณาญาติ อันความยากจนชั้นแค้นมีทุกข์เบียดเบียนแล้ว เพียงแต่นามของเราผ่านโสตของเขาเท่านั้น ขอสรรพความเจ็บป่วยจงปราศไปสิ้น เป็นผู้มียากายใจผาสุก มีบ้านเรือนอาศัยพร้อมพร้อมสนสารสมบัติ จนที่สุดจักได้สำเร็จแก่โพธิญาณ

8. ในกาลใดที่เราได้บรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ หากมีอัสตรีมีความเบื่อหน่ายต่อเพศแห่งตน ปราศจะกลับไปเพศบุรุษไซ้ มาตรฐานได้สัดับนามของเราจะสามารถเปลี่ยนเพศหญิงเป็นเพศชาย ตามปรารถนาจนที่สุดสำเร็จแก่พระโพธิญาณ

9. ในกาลใดที่เราบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เราจะสามารถยังสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้น จากข่ายแห่งมารเครื่องผูกพันของเหล่ามิถิยา ภิภูติให้สัตว์เหล่านั้นตั้งอยู่ในสัมมาภิภูติ และให้ได้บำเพ็ญโพธิสัตว์จริยาจนบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่สุด

10. ในกาลใดที่เราได้บรรลุ พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ มีสัตว์เหล่าใดต้องพระราชอาญา ต้องคุมขัง รั้งทณฑ์กรรมในคุกตาราง ต้องบพพระอาญาถึงประหารชีวิต ตลอดได้รับการข่มเหงคะเนิงร้าย ดูหมิ่น ดูแคลน เพี้ยยดหยามอื่นๆ เป็นผู้ความคับแค้นเผาลนแล้ว มีใจกายอันวิปริตอยู่หากได้สัดับ นามแห่งเราได้อาศัยบารมีและคุณาภินิหารย์ของเราขอสัตว์เหล่านั้นจงหลุดพ้นจากปวงทุกข์ดังกล่าว

11. ในกาลใดเราได้บรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ มีสัตว์เหล่าใดมีความทุกข์ด้วยความหิวกระหายประกอบอกุศลกรรมเพราะเหตุอาหารไซ้ หากได้สัดับนามแห่งเราให้มีจิตหมั่นตรึกนึกภาวนาเป็นนิตย์ เราจักประทานเครื่องอุปโภคบริโภค อันประณีตแก่เขายังเขาให้อิ่มหนำสำราญ และประทานธรรมรสแก่เขาให้ได้รับความสุข

12. ในกาลใดที่เราได้บรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ มีสัตว์เหล่าใดที่ยากจนปราศจากอาหารณึ่งหน่ อื่นความหนาวและเหลือบยุ้งเบียดเบียน ทั้งกลางวันและกลางคืน หากได้มีสัดับนามแห่งเรา หมั่นรำลึนึกภาวนาถึงเราไซ้ เขาก็ได้สิ่งปรารถนาและจักบริบูรณ์ด้วย ธนสารสมบัติ สรรพ

อารมณ์ เครื่องประดับ เครื่องบำรุงความสุขต่าง ๆ

พระพุทธองค์ตรัสเรื่องขอบเขตจักรวาลมาก่อนเป็นเวลานานกว่าที่นักวิทยาศาสตร์จะค้นพบ นั่นคือพระญาณหยั่งรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นความจริง

ความพิสดารของไตรภูมิวิตรู ได้กล่าวถึงการเสื่อมสลายหรือการดับแห่งโลกไว้พอเก็บใจความได้ว่า เมื่อกาลเวลาได้ 64 อนันตกัป ถึงคราวที่โลกจะสลายฟ้าฝนจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล ตกบ้าง ไม่ตกบ้าง บางแห่งน้ำท่วม บางแห่งฝนแล้ง ตกน้อยลงๆ ทุกปี น้ำในแม่น้ำลำธารขาดเหือด อากาศจะร้อนขึ้นเรื่อย นานเข้าๆ โลกก็กลืนเข้าทุกที่ น้ำจะเหลืออยู่ 7 สระใหญ่ (ที่ไหนบ้างจำไม่ได้ คงจะเป็นมหาสมุทร) เป็นอยู่เช่นนี้เป็นเวลานาน จนในที่สุดจะเหลือที่สระโบกขรณีเท่านั้น ท้องฟ้าทำท่าเหมือนฝนจะตกเม็ดครึ้ม ด้วยก้อนเมฆลอยผ่านไป ที่สุดก็จางหายไป จนกระทั่งท้องฟ้าจะมืดมัวไปด้วยหมอกควัน ปรากฏให้เห็นทั่วไปเป็นอยู่หลายเดือน หลายปี

ความร้อนของอากาศนับวันร้อนทวีขึ้นๆ พระอาทิตย์เกิดขึ้นเป็น 2 ดวง 3 ดวง จนครบ 7 ดวง พื้นแผ่นดินโลกร้อนระอุ สรรพสิ่งในโลก มีพืช สัตว์ มนุษย์ ทนความร้อนไม่ไหวตายไปทุกวันๆ มิได้ขาด ในอากาศจะได้ยินเสียงเทวดาพวกหนึ่งเหาะมาป่าวประกาศข่าวเตือนมนุษยให้รู้ตัวเวลานั้นข้าวปลา อาหารจะขาดแคลน โจรผู้ร้ายเที่ยวลักขโมย ปล้นสดมภ์ ตีชิงวิ่งราว ชาวบ้านทุกวันเป็นประจำ บ้านเมืองต่างๆ มีการรบฆ่าฟันไปทั่วโลก แผ่นดินไหว น้ำท่วมบ่อยครั้ง เหตุการณ์อันมิเคยเห็นก็จะได้เห็นเป็นอยู่นานนับเป็นปีๆ

เมื่อถึงกาลเวลานั้นอายุขัยของมนุษย์จะน้อยลง คนดีมีศีลธรรมหลักเรือนเข้าถ้าเข้าเหวหลบลี้หนีภัยจนหมด พวกกิเลสหนาตณห์มาก ต่อสู้แย่งชิงกัน ฆ่าฟันกันล้มตายอยู่เกลื่อนกลาด กลิ่นเหม็นเน่าซากศพตลบอบอวน สะอิดสะเอียนทุกหัวระแหงเป็นที่เวทนาสพึงกลัวเป็นอย่างยิ่ง เกิดอัคคีภัยเผาผลาญบ้านเมืองป่าเขาไปทุกแห่งหนไม่มีผู้คนเหลืออยู่ กระทั่งเกิด



ฝนตกใหญ่ทั่วมโลก ชะล้างความเน่าเหม็นลงทะเลหมดเหลือแต่ความ  
เจียบสงบ

ที่กล่าวมานี้มิได้ตั้งใจจะให้ท่านผู้อ่านเชื่อมั่นจะเป็นจริงไปตามคำ  
พยากรณ์นั้น เพียงอยากให้พิจารณาความเป็นไปของโลกปัจจุบัน ว่าจะ  
เป็นไปได้อหรือไม่เพียงใดเท่านั้น

ที่ว่าพระอาทิตย์จะขึ้น 7 ดวงนั้น มีทางเป็นไปได้ 2 แนวทาง ตาม  
แนววิทยาศาสตร์กล่าวคือ

1. การโคจรของแกแลคซี่ต่างๆ (แสนโกฏจักรวาล) ในเอกภาพ  
อาจโคจรเข้ามาใกล้กัน พระอาทิตย์ของแกแลคซี่เหล่านั้น มีโอกาสมาอยู่  
ใกล้กันเป็น 2-3-4 จนกระทั่ง 7 ดวง ความร้อนจะเพิ่มขึ้นเท่าตัวของทุก  
วันนี้

2. เมื่อฟ้าฝนมิได้ตกต้องตามฤดูกาล เหตุการณ์ต่างๆ เป็นไปดังที่  
กล่าวมา ความร้อนจะต้องเพิ่มขึ้นเป็น 7 เท่าของดวงอาทิตย์ของเราก็ได้  
เมื่อกาลเวลานั้นมาถึงสุดที่จะคาดเดาได้

ทุกวันนี้เรารู้กันอยู่ว่า ฟ้าฝนตกน้อยลง แม้สร้างเขื่อน อ่างชลประ  
ทานไว้กักเก็บน้ำไม่รู้กี่แห่งทั่วประเทศ ก็ไม่มีน้ำจะขังให้เพียงพอ  
แก่ความต้องการ จนเกิดวิกฤตการณ์การใช้น้ำอยู่ ป่าดงก็ถูกทำลายลงทุก  
วัน แม้ภูเขา แผ่นดินก็พากันระเบิดเอาหินชุดเอามาสสร้างคามเจริญทาง  
ด้านวัตถุเพิ่มทุกวัน อีก 50 ปี 100 ปี ลูก หลาน เหลน หล่อน จะมีสิ่ง  
เหล่านี้อยู่ให้ลูกหลานหรือไม่คิดดูเถิด

# ชีวิตคืออะไร ?

ชีวิตเป็นปัญหาหนึ่งซึ่งนักปราชญ์ทั้งหลายหาคำตอบมาตลอดกาลอันยาวนาน แต่หาคำตอบเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปไม่ได้ แม้ทุกวันนี้ปัญหาว่า ชีวิตคืออะไร เกิดมาจากไหน อย่างไร จะไปไหน ลั้นสุดลงอย่างไร ก็ยังค้นหาคำตอบกันอยู่ต่อไป เฉพาะอย่างยิ่งชีวิตคนเรา ฝ่ายหนึ่งบอกวามมาจากวิวัฒนาการต่อมา เรื่อยๆ จากชีวิตที่เล็กที่สุด คือ สัตว์เซลล์เดียวในน้ำ จนเป็นหอย ปู ปลา กบ ขึ้นมานับนกกลายเป็นสัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ปีก สัตว์สองเท้า สี่เท้า หิง ค่าง และในที่สุดกลายเป็นมนุษย์ปัจจุบัน

แต่อีกฝ่ายหนึ่งบอกว่า สิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่เกิดมา ทั้งสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ กระทั่งมนุษย์ ต้องมีผู้มีฤทธาานุภาพสร้างสรรค์แจกแจงมาอย่างดี จึงปรากฏว่าชีวิตเหล่านี้มีรูปร่าง หน้าตา ไม่ซ้ำแบบกันเลย ถึงอย่างไรก็ดี ใครละเป็นผู้สร้าง ความเห็นแตกต่างกันเป็น 2 สาย ดังได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น คือพระเจ้าหรือพระพรหม อีกพวกเห็นว่า ที่ว่าพระเจ้าหรือพระพรหมก็คือ วิญญาณนี้เอง

อย่างไรก็ตามสรรพสิ่งมีชีวิตเหล่านี้ก็ได้เกิดขึ้นมาแล้ว และมีอยู่ทั่วไปบนพื้นโลก คำตอบที่น่าสนใจในทางพระพุทธศาสนาเป็นคำตอบที่เรา ยังให้ความเชื่อถืออยู่ไม่น้อยทีเดียว ลองติดตามฟังความคิดเห็นคำตอบในพุทธศาสนากันดูว่าเป็นอย่างไร

"ธรรมใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสถึงเหตุของธรรมนั้นและความดับแห่งเหตุของธรรมเหล่านั้นด้วย"

ธรรมคืออะไร ธรรม แปลว่า ทรงอยู่คือ สภาวะที่เป็นอยู่ สภาพที่เป็นไปตามธรรมดา เกิดขึ้น ดำรงอยู่ ดับไป มีสภาวะทุกขัง อนิจจัง อนัตตา เช่น มนุษย์ สัตว์ พืชและสิ่งต่างๆ ที่เป็นไปเปลี่ยนแปลงและสูญสลายไปในที่สุด นั่นแหละคือสภาวะธรรม สภาวะธรรมเช่นนี้แหละพระพุทธองค์ทรงนำมาสั่งสอนเวไนยสัตว์ จึงเรียกว่า พระธรรมคำสอน ดัง

ได้กล่าวมาแล้ว "ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ เหตุดับธรรมทั้งหลายก็ดับ" สิ่งทั้งหลายที่เป็นไปดังกล่าวนั้น คือเป็นไปของมันเอง เพราะเหตุปัจจัยเราจึงเรียกกันว่า ธรรมชาติ ก็ธรรมชาตินี้แหละคือธรรม ธรรมนี้แหละคือธรรมชาติ อย่าลืมนะว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเป็นไปอยู่เองโดยธรรม คือมีปัจจัยปรุงแต่งอยู่แล้ว เป็นกับปี่กิลปี ครั้นมนุษย์เจริญขึ้น จลาตขึ้นเกิดความสงสัย คอยติดตามสังเกตด้วยความอยากรู้ความเป็นไป หรืออาการของความเป็นไป จึงรวบรวมข้อสังเกตบ้าง ข้อพิสดาร ทดลองบ้างจากที่เป็นอยู่อยู่เอง มาเป็นกฎเกณฑ์ที่หลัง เรียกเป็นกฎต่างๆ ขึ้นมา เรียกว่ากฎวิทยาศาสตร์บ้าง กฎธรรมชาติบ้าง เช่น น้ำ เกิดมาพร้อมกับโลก ก่อนมนุษย์เกิดเสียอีก จากการรวมตัวของก๊าซ ซึ่งยังไม่ทราบว่าเป็นก๊าซอะไร เมื่อนำมาทดสอบ ทดลองจึงได้รู้ว่าเป็นก๊าซไฮโดรเจน กับ ออกซิเจน การทดลองคือ จุดไฮโดรเจนในอากาศเกิดเป็นหยดน้ำ การเกิดพายุ เกิดฟ้าผ่า มีส่วนทำให้ไฮโดรเจนในอากาศกับออกซิเจนรวมกันเป็นน้ำก็ได้ นั่นเป็นการปรุงแต่งขึ้นเองของธรรมทั้งหลาย คือ ธรรมชาติที่เกิดขึ้นเอง โดยอาศัยการรวมตัวตามหลักที่ว่านี้ สภาพสิ่งทั้งหลายจึงเกิดขึ้นโดยอาการสังขารปรุงแต่งขึ้นเอง จึงเรียกกันว่า ธรรมชาติ

นักปราชญ์ผู้เรืองนาม ไอส์ไตน์ ค้นพบกฎความสัมพันธ์ ก็หาใช่ว่า ไอส์ไตน์ ประดิษฐ์ประดอยกฎความเร็วสัมพันธ์ขึ้นหาไม่ได้ ความเร็วในวัตถุในโลกหรือจักรวาลนั้นมีของมันอยู่ แต่หาเป็นผู้ใดสังเกตเห็นแต่อย่างใด ไอส์ไตน์เป็นคนช่างคิดช่างสังเกต การเคลื่อนที่ของวัตถุ จึงจับจุดได้ว่า วัตถุ 2 สิ่ง 3 สิ่ง ต่างเคลื่อนที่ด้วยความเร็วที่ต่างกัน ย่อมเกิดความเร็วตามกันหรือสวนทางกัน มองไกลออกไปกว่านั้นวัตถุในจักรวาล ดวงดาวต่างก็เคลื่อนที่ ที่มีความเร็วต่างกันย่อมเกิดความเร็วที่เรียกว่า ความเร็วสัมพันธ์ อันเกิดอยู่โดยสภาวะธรรม ก่อนที่นักวิทยาศาสตร์คนใดจะคิดค้นพบเสียอีก มาถึงตรงนี้ท่านผู้อ่านคงทราบแล้วว่า ธรรม คืออะไร

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ในราตรีกาลแห่งยามสามนั้น พระพุทธ

องค์ทรงพบหลักแห่งความจริงอันเกี่ยวกับชีวิตอันหนึ่ง ซึ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น แม้พระองค์จะเกิดหรือไม่เกิด หลักหรือกฎความจริงอันนี้ ก็ไม่เปลี่ยนแปลงเลย เป็นหลักธรรมดาที่ดำรงอยู่อย่างนั้นเป็นนิจไม่แปรผัน พระองค์ตรัสรู้เรื่องนี้อย่างแจ่มแจ้ง ได้หยั่งรู้เป็นอย่างดีจึงนำมาบอก มาสอน วางเป็นหลักจำแนก แจกแจงเป็นหัวข้อ เป็นหมวด เป็นหมู่ ให้เข้าใจง่ายขึ้น กฎหรือธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ คือ "กฎปฏิจจสมุปบาท" หรือกฎสายโซ่แห่งชีวิต หรือกฎสายโซ่แห่งเหตุผล บางที่เรียกว่า ปัจจยการ มี 12 ข้อ คือ

|            |                   |              |
|------------|-------------------|--------------|
| 1. อวิชชา  | เป็นปัจจัยให้เกิด | สังขาร       |
| 2. สังขาร  | "                 | วิญญาน       |
| 3. วิญญาน  | "                 | นามรูป       |
| 4. นามรูป  | "                 | สฬายตนะ      |
| 5. สฬายตนะ | "                 | ผัสสะ        |
| 6. ผัสสะ   | "                 | เวทนา        |
| 7. เวทนา   | "                 | ตัณหา        |
| 8. ตัณหา   | "                 | อุปทาน       |
| 9. อุปทาน  | "                 | ภพ           |
| 10. ภพ     | "                 | ชาติ         |
| 11. ชาติ   | "                 | ชรา มรณะ ฯลฯ |

เรื่องปฏิจจสมุปบาทนี้ ท่านจัดไว้หลายนัยเป็นไตรวัฏฏ์ ภาค อัทธา ทั้งโดยอนุโลม ปฏิโลม ข้างบนนี้จัดเป็นภาค คือ สมุทัยวาร เหตุเกิด โดยอนุโลม ถ้าปฏิโลม สลาวทวน ผลไปหาเหตุ ดังนี้

|                   |         |        |
|-------------------|---------|--------|
| 1. มีชรา มรณะ ฯลฯ | เพราะมี | ชาติ   |
| 2. ชาติ           | "       | ภพ     |
| 3. ภพ             | "       | อุปทาน |
| 4. อุปทาน         | "       | ตัณหา  |
| 5. ตัณหา          | "       | เวทนา  |

|            |   |         |
|------------|---|---------|
| 6. เวทนา   | " | ผัสสะ   |
| 7. ผัสสะ   | " | สพายตนะ |
| 8. สพายตนะ | " | นามรูป  |
| 9. นามรูป  | " | วิญญาณ  |
| 10. วิญญาณ | " | สังขาร  |
| 11. สังขาร | " | อวิชชา  |

ส่วนนิโรธวาร ความดับ อวิชชาดับ สังขารดับ เพราะสังขารดับ  
 วิญญาณจึงดับ วิญญาณดับ นามรูปจึงดับ ฯลฯ เป็นอนุโลม ปฏิโลม  
 สาวทวนผลขึ้นไปหาเหตุ ชรา มรณะ ฯลฯ ดับเพราะชาติดับ ชาติดับ  
 เพราะภพดับ ภพดับเพราะอุปทานดับ ฯลฯ

ปฏิจจนุปบาทเป็นธรรม มีสภาพที่ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก เป็น  
 ธรรมสงบเป็นธรรมประณีต เดาเอาไม่ได้ เป็นธรรมสุขุม เป็นธรรมอัน  
 บัณฑิตพึงรู้ได้ หมุ่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้รักในความอาลัย ยินดีในความอาลัย  
 เพลิดเพลินในความอาลัย, มีความรัก ความยินดี ก็จะเข้าใจยาก ยิ่งเป็น  
 นิพพาน อันเป็นที่สงบ ดับสังขารทั้งปวง เป็นที่ดับสนิทแห่งกองทุกข์ ยิ่ง  
 เข้าใจยากมากทีเดียว พระพุทธองค์จึงมีจิตน้อมไปที่จะไม่แสดง ธรรมอัน  
 ลึกซึ้งยี่งนี้จนกระทั่ง ท้าวสหัมบดีพรหม กลัวโลกจะฉิบหาย จึงได้มา  
 อาราธนา พรธนาให้พระพุทธองค์ฟังว่า บุคคลในโลกมี 4 เหล่า เปรียบ  
 เหมือนดอกบัว 4 ประเภท เมื่อพระพุทธองค์ทรงเห็นเช่นนั้น จึงอธิษฐาน  
 ในใจ จะทรงแสดงธรรมประกาศศาสนาให้แพร่หลาย ตามหลักปฏิจ-  
 จนุปบาท ชีวิตเกิดขึ้นเพราะอวิชชาเป็นเหตุ เป็นอย่างไร จงติดตามกันต่อ  
 ไป

อวิชชา คืออะไร ปราชญ์ผู้รู้ทั้งหลายอธิบายว่า อวิชชาคือความไม่รู้  
 ไม่รู้อะไร ไม่รู้ร้อยสัจสี ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค บางท่านอธิบายว่า ไม่รู้  
 แจ่มในอวิชชา 8 หรืออวิชชา คือ โมหะ ความหลง ซึ่งเกิดขึ้นมีในตัวเรา  
 เองทั้งนั้น บ้างก็ว่าความไม่รู้สภาพความเป็นจริงของชีวิต ทั้งหมดก็คือไม่รู้  
 แจ่มว่าชีวิตคนเราเกิดมาอย่างไร เป็นไปอย่างไร สิ้นสุดลงอย่างไร ตาย

แล้วเกิดหรือไม่หรือตายแล้วศูนย์ถ้าไม่ศูนย์เกิดใหม่ได้อย่างไร อะไรทำให้เกิดใหม่ เกิดแล้วเป็นอย่างไรมีอะไรติดตัวมาด้วย อะไรทำให้เป็นอย่างนั้น เช่น เกิดมามีทุกข์ มีสุข มีความคับแค้นใจ เสียใจ โศกเศร้า เจ็บไข้ได้ป่วย เจ็บหูปวดตา ปวดหัว ร้อยแปดอย่าง มันเกิดแก่เรา ได้อย่างไร สรุปว่าทุกคนรู้แต่เราได้เกิดมาแล้วก็ดำเนินชีวิตไปตามธรรมชาติของโลกจนกว่าจะตาย เรียกว่ามีดแปดด้าน พ่อแม่ให้เกิดมาก็เกิด พ่อแม่เองก็ไม่ทราบทำให้ลูกเกิดมาทำไม รู้ว่าตนมีความรัก มีความอยาก มีตัณหาราคะ รู้แต่ว่าพ่อแม่ผสมพันธุ์กันก็เกิดลูก ไม่รู้ว่าเบื้องหลังการผสมพันธุ์กันนั้นมีปัจจัยอะไรอีกเป็นต้นสำคัญทำให้การผสมพันธุ์นั้นเกิดเป็นชีวิตขึ้น ความไม่รู้สาเหตุและเหตุผลต้นตอนี้แหละ คือ อวิชชา อวิชชาเป็นสาเหตุทำให้เราประกอบกรรมที่จะให้มาเกิด

อวิชชา มาจากไหน เราส่วนมากพอได้ยินว่า อวิชชา ทำให้เกิดสังขาร เกิดความสงสัยทันทีว่า อวิชชามาจากไหน เป็นตัวอะไรสักอย่างมาจากที่อื่นใช่ไหมจึงทำให้เกิดสังขาร แม้ผู้เขียนเองก็สงสัยเหมือนกัน อวิชชาเกิดมาพร้อมความเกิดของเรา แต่มีใช่แต่อวิชชาอย่างเดียวที่เกิดมาพร้อมกับชีวิต ดูง่ายๆ พ่อ-แม่ให้กำเนิดลูกมา พ่อ-แม่มีความรักในลูก มีตัณหาอุปทานยึดมั่น ถือมั่นในลูก ในตัวเอง อุตส่าห์ทนุถนอมกล่อมเกลี้ยงลูกมาจนโตใหญ่ ในสภาพแวดล้อมของโลก ของสังคม ที่เต็มไปด้วยราคะตัณหา อุปทานก็รู้สึกแปลกอย่างไร ไม่ให้เราอยู่อย่างนี้จะให้อยู่อย่างไร เราไม่รู้ไม่เห็นว่าถ้าหากนอกจากเราจะอยู่อย่างนี้ มีสภาพอื่นหรือมิติอื่นที่จะอยู่ดีกว่านี้ที่ไหนอีก เรียกว่าเราถูกขังอยู่ในวังวน โอบะสงสาร คือห้วงมหรณพ เราเกิดมาอยู่อย่างนี้ ลูก-หลาน-เหลน หล่อน ก็อยู่กันอย่างนี้ อย่างนี้และอย่างนี้ สืบต่อกันไปไม่สิ้นสุด นั่นคือหมู่เวไนยสัตว์ในครอบของขอบฟ้า

อวิชชา เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร ทำให้เกิดอย่างไร ก่อนอื่นต้องเข้าใจว่าสังขาร คืออะไร ทำหน้าที่อะไร อย่างไร

สังขารตามรูปศัพท์ท่านแปลว่า ความปรุงแต่งก็ว่า สังขาร คือ

กรรมที่ว่า บางที่เราเข้าใจว่า ร่างกายคือสังขาร ก็มีส่นถูก จริงๆ แล้วสังขารมีความหมายกว้างขวางพอสมควร ท่านกล่าวไว้หลายนัย สังขาร 3 มี

ปุณฺณยาสังขาร คือ บุญ (กุศล) อปุณฺณยาสังขาร คือ บาป(อกุศล) อนเณฺยาสังขาร ไม่บุญไม่บาป สังขาร 2 มี อุปาทินกสังขาร อนุปาทินกสังขาร คือ สังขารมีใจครอง และไม่มีใจครอง เช่น มนุส สัตว์มีใจครอง ต้นไม้ พืช ก้อนหิน ดิน ไม่มีใจครองซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่พอดู สังขาร 5 ใน ชั้น 5 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญฺณ สังขารในสามัญลักษณ์ซึ่งปรุงแต่งสิ่งต่างๆ บรรดา มี คือ สรรพสิ่งทั้งหลายในโลก เรียกตามสภาพความปรุงแต่ง เช่น กายสังขาร-วจีสังขาร-มโนสังขาร กรรมก็ดี วิบากกรรมก็ดี อุดู อุณหะ อาหาร ความนึกคิด อุปริสัยใจคอ ซึ่งมารวมกันเป็นรูปร่างเป็นคน เป็นสัตว์ มีชีวิตล้วนเกิดจากความปรุงแต่งของสังขารทั้งนั้น ปรุงแต่งอย่างไร ตอบว่าเมื่อวิญญฺณหยั่งลงมาเกิดในท้องแม่

ย่อมรับเอาสิ่งต่างๆ อันมีมาในอดีตชาตินั้นมีกรรม วิบากกรรม เป็นต้นมาด้วย เมื่อปฏิสนธิเกิดขึ้น อาศัยสิ่งเหล่านี้ รวมทั้งมารดาผู้เป็นแดนเกิด สังขารต่างๆ เหล่านั้นจะเป็นตัวช่วยกันปรุงแต่งเป็นรูปร่าง หน้าตา โทวันโตคีน จนถึงวันกำหนดคลอดออกมาเป็นมนุษย์ สัตว์ (และยังมีปัจจัยอื่นซึ่งจะกล่าวในตอนต่อไป) เหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้าง คล้ายคลึงกันบ้าง อย่างที่เห็นปรากฏทั่วไป การปรุงแต่งนี้มีความวิจิตรพิสดารมาก ซึ่งนั้นก็หมายความว่า ส่วนของสังขารต่างๆ ปุณฺณยาสังขาร อปุณฺณยาสังขารและอนเณฺยาสังขาร สังขาร คือ กรรมการกระทำโดยไม่รู้หรือโดยอวิชา ฯลฯ มาประชุม ปรุงแต่งขึ้นโดยนัยดังที่กล่าวมา

คำตอบของคำถามที่ว่า อวิชา เป็นปัจจัยให้เกิดสังขารอย่างไรมัน เมื่อเราทราบว่สังขารเป็นตัวปรุงแต่ง มาปรุงแต่งให้เกิดเพราะความไม่รู้แจ้งในชีวิต (อริยะสัจ) มีตัณหาอุปาทาน ซึ่งเกิดมาพร้อมกับความเกิดเป็นชีวิตหล่อเลี้ยงกันอยู่ จึงทำให้เกิดอีก ความเกิดอีกเพราะความไม่รู้

ในอวิชา 8 ประการ จึงทำให้เกิดสังขารปรุงแต่งมาใหม่ วนเวียนกันอยู่  
อย่างนี้ เป็นสังสารวัฏฏะ

สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ สังขารเป็นอย่างไรว่ามาแล้วมา  
พิจารณาทำความเข้าใจวิญญาณก่อน วิญญาณ คือ อะไร วิญญาณแปลว่า  
รู้แจ้งอารมณ์ ความรู้สึก ความรับรู้ โดยทั่วไปเรามักพูดว่า วิญญาณๆ  
หรือบางครั้งเรียกว่า จิต จิตกับวิญญาณมีความหมายเหมือนกัน ใช้แทน  
กันได้ เราใช้ตามความเหมาะสม ความสละสลวยของข้อความเป็นส่วน  
มาก เช่น กายวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ สัมปฏินันจิต การรับรู้ อารมณ์ของ  
จิต (วิญญาณ) ทางหู จมูก ลิ้น กาย ใจ คือวิญญาณ 6 เป็นวิญญาณรับรู้  
อารมณ์ต่างๆ 6 ทาง

|                 |          |              |
|-----------------|----------|--------------|
| เห็นทางตา       | เรียกว่า | จักขุวิญญาณ  |
| ได้ยินทางหู     | "        | โสตวิญญาณ    |
| รู้กลิ่นทางจมูก | "        | ฆานวิญญาณ    |
| รู้รสทางลิ้น    | "        | ชีวาหาวิญญาณ |
| ผัสสะทางกาย     | "        | กายวิญญาณ    |
| นึกคิดทางใจ     | "        | มโนวิญญาณ    |

การเรียกชื่อ จิต หรือการบัญญัติ เรียกชื่อจิตตามธรรมชาติ นั้น  
อาศัยเวทนา เหตุ กิจ ทวาร อารมณ์ และวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง ตาม  
ความเหมาะสม จักขุวิญญาณ เป็นจิต ที่อาศัยรู้อารมณ์ทางจักขุทวาร  
(ทางตา) เมื่อรูปรู้อารมณ์ (รูป + อารมณ์) กระทบจักขุวัตถุ (ตา) ถ้า  
เรียกว่า จักขุจิต อาจทำให้เข้าใจว่าจักขุ (ตา) เป็นจิตแท้จริง จักขุเป็น  
รูปธรรมไม่อาจรู้อารมณ์ได้ สภาพที่รู้อารมณ์นั้นได้แก่ "วิญญาณ" ซึ่งเป็น  
นามธรรม อาศัยรู้อารมณ์ทางจักขุทวาร จึงเรียกว่า "จักขุวิญญาณ" หรือ  
จักขุวิญญาณจิต วิญญาณอื่นๆ โสต ฆาน ชิวหา กาย ก็รู้อารมณ์ลักษณะที่  
กล่าวเช่นเดียวกัน จึงอาศัยเรียกดังนั้น เพื่อป้องกันเรียกรูปธรรมเป็น  
จิตส่วนจิตอื่นๆ สัมปฏินันจิต สันติณจิต บัญญัติ เรียกโดยอาศัยกิจ (หน้า  
ที่) เป็นนามธรรม จิตเป็นผู้กระทำเอง จึงไม่ใช่คำวิญญาณมาซ้อนจิตอีก



สัมปฏี-ฉันทจิต ทำหน้าที่รับอารมณ์ 5 โดยตรง สันตริณจิต ทำหน้าที่ พิจารณาอารมณ์ 5 ที่กล่าวมานี้ จิตที่เกิดขึ้นรับอารมณ์ การเห็นทางตา ได้ยินทางหู รู้กลิ่นทางจมูก รู้รสทางลิ้น รู้สึกร้อนหนาว (สัมผัส) ทางกาย เรียกว่าจิตขั้นสู่วิถีจึงจะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร โดยวิญญาณทั้ง 6

การรับรู้อารมณ์ของวิญญาณ 5 คือ จักขุวิญญาณ โสทวิญญาน มานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน เรียกว่า "ปัญจวิญญาน และ เป็นวิญญาณธาตุ 5 (ธาตุรู้อารมณ์) เนื่องจากการรู้อารมณ์มีทั้งเป็นอกุศล และกุศลท่านจึงเรียกวินญาณทั้ง 5 (ปัญจวิญญาน) ว่า ทวิปัญจวิญญาน (อกุศล 5 กุศล 5) เป็นวิญญาณ 10

อนึ่ง ขอให้มาทำความเข้าใจกับคำว่า จิต(วิญญาณ)ก่อน ท่านผู้รู้กล่าวว่า จิต มาจากรากศัพท์ คือ จิ แปลว่า "ก่อ" หรือ "สั่งสม" คือจิตสั่งสมกุศลและอกุศล และมาจากรากศัพท์ว่า "จิตต" แปลว่า "วิจิตร" พิสดาร งดงาม เพราะจิตมี อำนาจในการสั่งสมสิ่งต่างๆ ไว้ในจิตได้อย่าง วิจิตร พิสดารนี้เอง เราจึงพบว่าโครงสร้าง รูปร่าง สีสรร นัวมีอ นัวเท้า ผม ขน เล็บ ตับ ไต ไข่ พุง ฯลฯ ของมนุษย์หรือสัตว์เป็นไปอย่างวิจิตร พิสดาร แทบไม่น่าเชื่อ

กล่าวคือ จิตมีความวิจิตรในตัวเอง เป็นกุศล อกุศล วิบาก กิริยา ฯลฯ

วิจิตรในการสั่งสม กรรมและกิเลส

วิจิตรในการรักษาวิบากที่กรรมและกิเลสสั่งสมไว้

วิจิตรในการสั่งสมสันดานตนเอง

วิจิตรในการเกิดอารมณ์ต่างๆ ได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้รส ได้ร้อนหนาว โกรธ โลภ หลง สุข ทุกข์ ฯลฯ

พักการรู้อารมณ์ ของวิญญาณ (จิต) ไว้ก่อน กลับไปพิจารณาสังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณว่าเป็นอย่างไร

ได้กล่าวถึง อวิชชา เป็นปัจจัยให้เกิดสังขารมาแล้ว อวิชชาและสังขารเป็นอดีตเหตุ วิญญาณเป็นผล ของอดีตเหตุที่มากเกิดในปัจจุบัน คน

เราจะมาเกิดในชาตินี้ วิญญาณที่จะหยั่งสู่ท้องแม่ตั้งครรภ์ได้กล่าวมาแล้วนั้น เป็นวิญญาณที่ได้รับการปรุงแต่งมาแล้วด้วยกรรม ด้วยวิบากกรรม ฯลฯ ที่เคยกระทำมาโดยความไม่รู้ (อวิชชา) แต่ชาติก่อนเมื่อจิต จุตติ คือ จิตดับ แล้วปฏิสนธิในภพใหม่ชาติใหม่ รับเอาวิบากกรรม มาด้วยพร้อมจะหยั่งลงสู่ท้องมารดา นั่นคือสังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ และเมื่อวิญญาณหยั่งลงสู่ครรภ์แล้ว จึงจะเกิดนามรูปขึ้นมาใหม่ (วิญญาณ ที่หยั่งลงรูปที่จะเกิดขึ้นใหม่) นามรูป คือ ชันธ 5 รูป (คือ รูป ร่างกาย) เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (เป็นนาม) เวทนา สัญญา สังขาร เป็นเจตสิก (นาม) เกิดขึ้นพร้อมวิญญาณ (เป็นส่วนประกอบกับวิญญาณทุกครั้งที่จิตสู่วิถิ จิตขั้นสู่วิถิ คือ รับรู้อารมณ์-จักขุวิญญาณ ฯลฯ) รูป ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะไปเรื่อยๆ คือ เจริญเติบโตขึ้นภายใต้การควบคุมปรุงแต่งของนาม (คือ สังขาร วิญญาณ สัญญา เวทนา) จนเติบโต มีแขน ขา หู ตา ปาก จมูก ฯลฯ โครงสร้าง รูปร่าง พร้อมกันไป นี่คือคำตอบ สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ

### วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป เกิดอย่างไร

นามรูป นาม คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รูป คือ ร่างกายซึ่งเจริญมาตั้งแต่ในครรภ์มารดา ซึ่งกล่าวมาแล้วข้างบน พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ ว่า

อานนท์ เราได้กล่าวแล้วว่า "วิญญาณ" เป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ข้อนี้อะไรจะพึงทราบได้อย่างไร

“อานนท์ ก็ถ้าวิญญาณจักไม่ก้าวลงในท้องของแม่ นามรูปจะพึง ตั้งขึ้นในท้องของแม่ได้แลหรือ”

“หามิได้ พระพุทธเจ้าข้า” อานนท์ตอบ

“ก็ถ้าวิญญาณก้าวลงท้องแม่แล้ว จักก้าวออกไปเสีย นามรูปจะพึงเกิดขึ้นอย่างนั้น หรือ”

“มิได้ พระพุทธเจ้าข้า”

"อานนท์ ก็ถ้าวิญญานจักจุติไปเสีย ในระหว่างที่ยังเป็นเด็กหญิง เด็กชาย ผู้เยาว์วัย นามรูป จะพึงถึงความเจริญ งอกงามไพบูลย์ ได้หรือ"

(รูปที่เจริญนั้น คือ รูปกลาปเกิดขึ้น 3 มัด คือ "กายทสกวัตตุ วัตตุทสก (หทัยวัตตุ) ภาวทสก (เพศชาย-หญิง) 3 มัด รวม 30 รูป รูปธรรม 30 นี้ เกิดขึ้นพร้อมปฏิสนธิจิต)

"มิได้ พระพุทธเจ้าข้า"

ขอให้ทำความเข้าใจให้ดีๆ ตอนสังขารปรุงแต่งให้เกิดวิญญาน กับ วิญญานหยั่งลงท้องแม่เกิดนามรูป (ลูกเกิดซึ่งมีนามกับรูป)

เพราะเหตุนี้แล วิญญานจึงได้ชื่อว่าเป็นเหตุ เป็นสมุทัย เป็นปัจจัย ของนามรูป

ที่กล่าวมาทั้งหมด คือ คำตอบของวิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป และเกิดอย่างไร

ขอสืบถึง เจตสิก ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องอื่นต่อไป

เจตสิก คือ สภาพธรรม หรือธรรมชาติที่ประกอบกับจิต เกิดพร้อมกับจิตอาศัยจิตเกิด มีลักษณะ 4 อย่าง เกิดพร้อมกับจิตดับพร้อมกับจิต อามรณเดียวกับจิต อาศัยวัตถุอย่างเดียวกับจิต

ได้กล่าวมาแล้วว่า ชั้น 5 มี รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน, เวทนา สัญญา สังขาร เป็นเจตสิก วิญญานคือจิต นอกจากเวทนา สัญญา สังขาร ในชั้น 5 แล้วยังมี เจตสิกอื่นๆ อีกรวมแล้ว 52 เจตสิก เจตสิกเหล่านี้เกิดพร้อมกับจิต แยกให้ดูพอเข้าใจดังนี้

สัพพจิตสาธารณเจตสิก 7 เป็นเจตสิกที่ประกอบได้ทั่วไปกับจิตทั้งหมด

1. ผัสสะ
2. เวทนา
3. สัญญา
4. เจตนา

5. เอกัคคตา

6. ชีวิตินทรีย์

7. มนสิการ

ปกิณณกเจตสิก 6 เป็นเจตสิกประกอบจิตทั่วไป กุศลจิต, อกุศลจิต, กิริยา และวิบาก โสภณ อโสภณ หรือโลกีย์, โลกตรก็ได้

1. วิตก

2. วิจาร์ณ

3. อธิโมกซ์

4. วิริยะ

5. ปิติ

6. ฉันทะ

รวม 13 นี้ เรียก อัญญสมานเจตสิก

อกุศลเจตสิก

โมหตูกเจตสิก 4

โลติกเจตสิก 3

โทหตูกเจตสิก 4

ถิทุกเจตสิก 2

วิจิกิจฉา 1

ประกอบกับ

อกุศลจิตอย่างเตียว

รวม 14

โสภณเจตสิก

โสภณสาธารณเจตสิก 19

วีรติเจตสิก 3

อัปมัญญาเจตสิก 2

ปัญญินทรีย์เจตสิก 1

ประกอบได้ทั่วไป

ในโสภณจิต

ฝ่ายกุศล รวม 25

เจตสิก ทั้ง 52 นี้ จัดเข้ากับเวทนา สัญญา สังขาร เป็นกลุ่ม

ความรู้สึก เวทนา ทุกข์ สุข อุเบกขา

ความจำ สัญญา

ความคิดปรุงแต่ง สังขาร

เจตสิก 50 ดวง ท่านจัดเป็นสังขารทั้งหมด เว้นเวทนา สัญญา

ความจริงเจตสิก เกิดกับจิตแต่ละดวง ก็อาจเกิดร่วมกับเจตสิกอื่น ๆ ได้เป็นส่วนมากในที่นี้ไม่จำเป็นต้องรู้ให้ละเอียดเพียงจะชี้ว่า สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญานและทำไมจึงมีอวิชชา ตณหา อุปาทาน มีส่วนเป็นเหตุปัจจัยให้ชีวิตซึ่งเกี่ยวเนื่องเป็นลูกโซ่ คือ สายโซ่แห่งเหตุผล "ปฏิจกสมุปบาท หรือ ปัจจยาการ"

วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูปนี้แสดงให้เห็นชัดว่า วิญญานเป็นตัวสำคัญที่สุดในชีวิตหนึ่งทั้งชีวิตเลยทีเดียว ท่านจัดเป็นปัจจุบันเหตุในชีวิตนี้

ปราชญ์บางท่านกล่าวว่า วิญญานเป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวง หมายความว่า สรรพสิ่งทั้งปวงมีในจักวาลนี้ล้วนถูกสร้างขึ้นมาจากวิญญานทั้งสิ้นโดยยกเอาพุทธภาษิตมาอ้างว่า

“มโนปุพฺพคมมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา” วิญญานเป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวง ธรรมทั้งหลายมีใจถึง, มโน มีใจประเสริฐสำเร็จแล้วด้วยใจ

ปัญหาที่ว่าถ้าวิญญาน เป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งทั้งปวงดังกล่าวนั้น มนุษย์ สัตว์ พืชทำไมไม่เหมือนกัน กล่าวคือ มนุษย์ สัตว์ วิญญาน หยั่งลงท้องแม่จึงเกิดนามรูป มีรูปร่าง มีนาม เวทนา สัญญา สังขาร เป็นเจตสิกซึ่งเกิดพร้อมวิญญานดังกล่าวมา เจตสิกย่อมเกิด ดับ พร้อมจิต ถ้ามีวิญญาน หยั่งลงในพืช การปรุงแต่งนามรูปของพืช ทางด้านเวทนา สัญญา สังขาร ก็ไม่เหมือนของมนุษย์ ปกติเจตสิกทั้ง 3 ต้องเกิดขึ้นกับวิญญาน เว้นแต่การปรุงแต่งของพืชแตกต่างไปจากมนุษย์ สัตว์ ตรงที่อาจไม่มีเวทนา สัญญา แต่คงมีเพียง สังขาร วิญญาน (นาม) กับรูปเท่านั้นขอผู้อ่านพิจารณาเอาเอง ถ้าวิญญานมิได้หยั่งลงท้องแม่ นามรูปก็ไม่เกิดดังกล่าวนั้นคือ วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป

นามรูป เป็นปัจจัยให้เกิด สฬาทนะ นาม คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน รูป คือ ร่างกายความจริงร่างกายเกิดจาก มหาภูตรูป 4

ดิน น้ำ ลม ไฟ (คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ) อุปาทายรูป 24  
ภายใต้การปรุงแต่งของนาม (นามชั้นธ) อาหารและอื่นๆ จากแม่ด้วย  
เจริญเติบโตจนคลอດออกมาเป็นคน เป็นผู้ใหญ่ออย่างเราท่าน มีอวัยวะ  
ครบอาการ 32 โดยเฉพาะ อายตนะ 6

สฬายตนะ แปลว่า อายตนะ 6 อายตนะ แปลว่า ที่ต่อ เครื่องต่อ  
ระหว่างวิญญาณ (จิต) กับอารมณ์ หรืออายตนะภายในกับอายตนะภายนอก

อายตนะภายใน ได้แก่

จักขุ-ตา

โสต-หู

ฆาน-จมูก

ชีวหา-ลิ้น

โผฏฐัพพ-กาย

มโน-จิต (ใจ)

อายตนะภายนอก ได้แก่

รูป

เสียง

กลิ่น

รส

ร้อน หนาว

อัมมารมณ

จะเห็นว่าถ้าร่างกายไม่เกิด สฬายตนะก็ไม่มี เราก็ไม่เห็น ไม่ได้ยิน  
ไม่รู้กลิ่น ไม่รู้รส ไม่รู้สึกทางกาย ทางใจ นั่น คือ นามรูปเป็นปัจจัยให้  
เกิดสฬายตนะ

สฬายตนะ เป็นปัจจัยให้เกิด ผัสสะ ผัสสะ แปลว่า กระทบ ถูกต้อง  
สัมผัส หมายถึง การกระทบระหว่างอายตนะภายในกับอายตนะภายนอก

ตา กระทบ รูป

เรียก

จักขุสัมผัส

หู กระทบ เสียง

เรียก

โสตสัมผัส

จมูก กระทบ กลิ่น

เรียก

ฆานะสัมผัส

ลิ้น กระทบ รส

เรียก

ชีวหาสัมผัส

กาย กระทบ โผฏฐัพพ เรียก กายสัมผัส  
ใจ กระทบ อัมมารมณ (อารมณ์ภายใน) เรียก มโนสัมผัส

เราได้เห็นสิ่งต่างๆ ก็ได้ยินเสียง ได้รู้กลิ่น ได้รู้รส หรือรู้สึกร้อนหนาว เพราะเรามีอายตนะ 6 อันเป็นส่วนหนึ่งของนามรูปซึ่งทำหน้าที่การทำงานของมันสัมผัสสัมผัสเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา การที่อายตนะภายใน กระทบเข้ากับอายตนะภายนอกในแต่ละครั้ง ก็คือวิญญาณรู้อารมณ์ ได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้สึกร้อนหนาวและอัมมารมณ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า จิตขึ้นสู่วิถีทางปัญจวาร ทำหน้าที่รู้อารมณ์เห็นทางตา ได้ยินทางหู ได้กลิ่นทางจมูก รู้รสทางลิ้น รู้สึกร้อนหนาวทางกาย เรียกว่า ปัญจวิญญาณ นึกคิดทางใจ เรียกว่า มโนวิญญาณ นั่นคือสภาพตะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ การสัมผัส

ผัสสะ เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เวทนา คือ ความเสวยอารมณ์ของจิตเกิดความรู้สึกสุขเรียกสุขเวทนา รู้สึกทุกข์ เรียกว่า ทุกขเวทนา ไม่สุขไม่ทุกข์ เรียกว่า อุเบกขาเวทนา การเกิดเวทนาเกิดได้ทั้งทางกายและใจทางกายเรียก กายเวทนา ทางใจ เรียกว่า ใจเวทนา ทุกข์-สุข เวทนา เกิดได้ทั้งกายและใจส่วนอุเบกขาเวทนา เกิดได้ทางใจอย่างเดียว

เมื่อตากระทบรูป (ผัสสะ) เกิดจักขุวิญญาณขึ้น ใจก็รู้ว่ารูปสวยงามหรือไม่สวยเกิดพอใจหรือไม่พอใจ นั่นคือเกิดสุขหรือทุกข์เวทนา ท่านจึงกล่าวว่าผัสสะเป็น ปัจจัยให้เกิด เวทนา ไม่มีเลยที่ผัสสะจะไม่เกิดเวทนา ไม่สุข ก็ทุกข์หรือ อุเบกขานั่นเอง

เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ตัณหา คือ ความทะยานอยากหรือเรียกว่า ความอยากตามแต่จะเรียก เป็นคุณสมบัติหนึ่งที่มีอยู่กับจิต เช่นเดียวกับ อวิชชา เกิดมาพร้อมกับความเกิดของคนซึ่งเป็นฝ่ายอกุศล ลักษณะสำคัญคือไม่มีความสิ้นสุดไม่มีขอบเขต เป็นตัวการสำคัญในขบวนการของชีวิต เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้วัฏจักรของชีวิตหมุนเวียนไม่มีสิ้นสุดเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง ท่านแบ่งตัณหาออกเป็น 3 อย่าง กลาง

ชั้นละเอียด ได้แก่

กามตัณหา ความอยากในกาม

ภวตัณหา ความอยากในภพ อยากเกิด อยากเป็น...

วิภวตัณหา ความอยากในวิภพ ไม่อยากเกิด ไม่อยากเป็น

ความอยากในกามตัณหา คือ ความปรารถนาในกามคุณ 5 รูป รส กลิ่น เสียง เคียงสัมผัส เป็นความอยากที่ประกอบกามธาตุธาตุแห่งความใคร่ หื่นกระหายร้ายกว่าสัตว์ ตีที่มีจิตฝ่ายกุศล คอยถ่วงตุลไว้ไม่ให้ถลาลงสู่ความเลวร้ายจนเกินไปเมื่อมีโอกาสมันจะแสดงออกจนหน้าใจที่เดียวและก็ด้วยอำนาจของตัณหาความอยากนี้เหมือนกันเป็นตัวทำให้วัตถุเจริญขึ้นอย่างประหลาดความเจริญของบ้านเมืองที่เห็นทุกวันนี้ด้วยอำนาจตัณหาผลักดันส่วนหนึ่งแน่นอน

ความอยากหิวกระหายในกามตัณหาตามความเป็นจริงนั้นเรารู้อยู่แก่ใจตัวเองทุกคน ใครมีลูกหลานคงเข้าใจดี เริ่มแต่วัยรุ่น วัยแตกเนื้อหนุ่มสาว เป็นธรรมชาติของการจะต้องสืบพันธุ์ เมื่อตามองตาเห็นรูปทรงองค์เอวเกิดเวทนา ความรัก ความพอใจ ความต้องการเกิดตัณหามาพร้อมจะต่างกันก็แต่ใครมีธรรมในใจมากกว่ากันและจะมากขึ้นๆ ทุกทีจนกว่าจะเข้าสู่วัยชรา ถึงกระนั้นก็ยังมีคนเก่งอยู่ วัยหนุ่มสาวเป็นวัยต้องแสวงหา วัยพิสุจน์ วัยหาประสบการณ์ อยากรู้อยากเห็นเป็นวัยที่ตัณหา มีอำนาจของกามธาตุบังคับกดดันบีบคั้น ผูกมัดตรึง ให้แสดงออกและแสวงหาให้ได้มาด้วยวิธีการต่างๆ ไม่นทางตรงก็ทางอ้อมเมื่อได้สมกับปรารถนา แล้วความหน้ามิดตาเลาจึงหายไปเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้นแต่เกิดความเคยตัว เกิดอุปทาน ถือมันต่อไป เมื่อเกิดความใคร่ความอยากย่อมขัดขวางยากจนกว่าจะได้สมปรารถนาเมื่อได้ลิ้มรส กำหนดซาบซ่านแห่งธาตุความใคร่แล้วกว่าจะรู้ว่าตัวไม่ตีมีกสายเกินแก่แล้วไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์หากแต่ว่ามีกรอบของสังคัม ศีลธรรมคอยถ่วงไว้ไม่ยอมรับพอประทะประทั้งไว้ได้แต่เบื่องลิกแล้วน่าละอายอย่างยิ่งไม่ใช่แกล้งกล่าว สังคมนอกเมืองดีกว่าในเมืองน้อย ยิ่งสังคัมในเมืองหลวงยิ่งไปกันใหญ่ ท่านเคยเห็นแต่



โสเภณีหญิงเวลานี้โสเภณีชายก็มีใครใคร่ปรารถนาต้องเข้าขบวนการจึงจะ  
รู้ตลอดทั้งการเปลี่ยนคู่สมกันเหมือนสัตว์ โดยไม่กระดากอายคือว่า  
เปลี่ยนรสนิยมชาตินั้นเป็นเสรีภาพของบุคคล

มีเรื่องเป็นอุทาหรณ์ เป็นเรื่องจริงเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ผู้เป็นพ่อ  
สารภาพมาถามปัญหากับหมอเอามาให้อ่านดังนี้

"ลูกสาวผมเป็นเด็กเรียนดีมากเป็นคนสวยมากเช่นกัน รูปร่างโตเกิน  
วัย ปัญหาเกิดจากลูกสาว เมื่อต้นปี 2536 หลังจากสอบเสร็จลูกสาวขอ  
ไปฉลองวันเกิดของเพื่อนที่บ้านของเพื่อนสาวซึ่งพ่อเป็นข้าราชการผู้ใหญ่  
ผมก็อนุญาต และนัดจะไปรับเวลา 20.30 น. แต่ผมกลับไปรับเวลา  
22.30 น. เพราะติดธุระกิจแต่โทรไปบอกแล้ว ระหว่างขับรถกลับบ้าน ลูก  
สาวเล่าให้ฟังว่าพ่อของเพื่อนฉายวิดีโอหนังเอกซ์ให้ดู ซึ่งดูกัน 4 คน เป็น  
หญิง 3 และพ่อของเพื่อน ผมรู้สึกโกรธและตกใจมากนึกเสียใจที่ให้ลูก  
ไปบ้านนั้นแต่ไม่ได้ต่อว่าลูก เพียงแต่ชี้ให้ลูกเห็นว่าอะไรถูกอะไรควร แต่  
เราก็กี่โต้เถียงกันยาวอีกหลายชั่วโมง

"หลังจากนั้นต่อมา ผมเริ่มรู้สึกว่ากิริยาที่ลูกสาวมาเคล้าคลอผม  
อย่างพ่อ-ลูกที่เคยนั้น มันมีอารมณ์ใคร่แฝงอยู่ ผมพยายามคิดว่าตัวเอง  
คิดมากไปเอง แต่มันกลับชัดเจนยิ่งขึ้น ผมจึงพยายามเลี่ยงโดยไม่ให้ลูก  
รู้ตัวไม่อยากให้ลูกเสียใจ ต่อมาราวปลายเดือนพฤษภาคม 2536 ผมตกใจ  
ตื่นตอนใกล้รุ่ง เพราะรู้สึกว่ามีคนมานอนกอดก็ปรากฏว่าเป็นลูกสาว ผม  
ได้แต่อธิบายว่าลูกโตเป็นสาวแล้วไม่ควรมานอนกับพ่อลูกสาวร้องไห้  
ผมดูไม่ออกว่าร้องไห้เพราะอะไรลูกผม 2 คนเลี้ยงมาด้วยตัวเอง สอนทุก  
อย่าง ทั้งหน้าที่พ่อและแม่ (มีลูกชาย-หญิงและพ่อ ส่วนแม่หนีตามชู้)  
แม้แต่วิธีใช้ผ้าอนามัยผมจึงไม่เคยคิดเป็นอื่น ต่อมาเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม  
นี้เอง ผมตกใจตื่นเพราะรู้สึกว่ามีคนมาจับอวัยวะของผมไว้นั่น ก็เป็นลูก  
สาวผมนั่นแหละ เธอเปลือยหมดและสั่นไปทั้งตัว ผมมีความรู้สึก  
บอกไม่ถูก ผมดูเธอและพาเธอกลับห้อง รุ่งขึ้นวันหยุดผมจึงพาลูกสาวขับ  
รถออกไปนอกเมือง เราโต้เถียงกันมาก ผมขอร้องให้ลูกสาวเลิกการกระ

ทำอย่างที่แล้วมา แต่พูดกันไม่รู้เรื่องและผมก็ตกใจแทบช็อคเมื่อลูกสาวเล่าว่าเพื่อนสาวของเธอ คนที่พ่อฉายวีดีโอหนังเอ็กซ์ให้ดูนั้นมีเพศสัมพันธ์กับพ่อเธอมากกว่า 2 ปีแล้ว ผมได้แต่ชี้ให้ลูกเห็นว่าพ่อลูกดูนั้นทำผิดศีลธรรม และสังคมไม่ยอมรับ เธอก็ได้แต่ฟังแต่ไม่ยอมรับเพราะหลังจากนั้น ลูกสาวจะมาเคลียคลอผมแทบทุกคืน และเตือนกันยายนี่เอง เธอขอให้ผมมีเพศสัมพันธ์กับเธอ ผมไม่ยอมและเขาก็ไม่ยอมออกจากห้องเช่นกัน เราทะเลาะกันร่วมชั่วโมง ผลสุดท้ายลูกสาวเขาขอให้ผมกอดรัดเขาให้แน่นๆ ก็พอ ผมจนปัญญา จึงยอมทำตามผมก็กอดเธอเหมือนเคยกอดลูกสาวนั้นแหละ แต่ผมรู้ว่าลูกสาวมีอารมณ์เต็มทีพอเธอสำเร็จก็นอนหลับไปจนเกือบ 2 ชั่วโมงเช้าเลย ผมรู้สึกเหมือนตกนรก และเสียใจอย่างบอกไม่ถูกเพราะตั้งแต่คืนนั้นเธอก็เข้ามาขอให้ผมกอดทุกคืนผม พยายามแนะนำให้ลูกสาวใช้ชีวิตอื่นๆแต่เธอไม่ยอม ผมสังเกตเห็นว่าหลังจากเขาทำอย่างนี้แล้วเขาดูสดชื่น มีความร่าเริงและตั้งใจเรียนขึ้น ไม่ดื้อแต่ผมกลัวใจตัวเองเพราะผมเองปกติเป็นคนที่ต้องการทางเพศสูง ทุกวันนี้ผมก็มีผู้หญิงเพื่อนร่วมงานเป็นคู่เรากักรักกันมีเพศสัมพันธ์กันอย่างน้อยอาทิตย์ละครั้งแต่ตั้งแต่เกิดเหตุกับลูกสาวผมต้องมีทุกวันบางทีเข้าเย็นจนคนรักเขาสงสัย

หมอครับเมื่อปลายเดือนกันยายนี่เองผมพาลูกสาวไปทานอาหารนอกบ้านเพราะลูกสาวเขาขอร้องที่ร้านอาหารพบเพื่อนสาวของลูกอีก 3 คนรวมทั้งคนต้นเหตุ หลังอาหารทุกคนพูดกับผมว่ามีเพศสัมพันธ์กับพ่อแท้ๆของตัวเองอย่างน้อย 2 ปีแล้ว ทุกคนมีแม่แต่แม่ไม่รู้ ดูพวกเขาเหล่านั้นไม่มีความรู้สึกผิดกันเลยทุกคนเล่าอย่างละเอียดและถามผมว่าทำไมผมไม่ทำกับลูกสาวผมบ้าง หมอครับถึงคราวที่คนจะกลายเป็นสัตว์เดรัจฉานกันแล้วหรือ

ตั้งแต่วันนั้นลูกสาวก็ขอให้ผมมีเพศสัมพันธ์ด้วยทุกวันผมไม่ยอมให้ลูกรบเร้า เพราะกลัวใจตัวเอง จึงแกล้งรับปากว่า ปลายปีนี้ผมจะยอม

แต่ลูกสาวจะต้องเข้ามาให้ผมกอด 2 วันครั้งไม่ใช่ทุกวันเหมือนเดิมนี่ และต้องสบได้เกรด 4 ทุกตัว ผมจะทำได้ยังไงดี ผมไม่อยากให้ความเป็นพ่อที่รักษามา 15 ปี ต้องเสียไป"

เมื่อท่านอ่านจบคงจะเห็นแล้วว่าสังคมทุกวันนี้ สาทิสการจเพียงใด ดูเผินๆ เหมือนไม่มีอะไรแต่ลึกๆ จะเปรียบอะไรดีหนอ (นี่เป็นพ่อนะ ถ้าเป็นคนอื่นจะเป็นอย่างไรจะมีเสียคนหรือ-ผู้เขียน จากเดลินิว)

เราเคยได้ยินแต่พ่อเลี้ยงมีเพศสัมพันธ์กับลูกเลี้ยงทั้งที่สมัครใจและถูกข่มขืนบัดนี้เพศสัมพันธ์ได้นำมาสอนแก่เด็กวัยรุ่นในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย เป็นการส่งเสริม กามตัณหาแก่คนรุ่นใหม่ แต่ท่านกลับบอกว่า เป็นวิธีที่ดีที่สุด ชำร่วยยิ่งกว่านั้น พ่อบังเกิดเกล้าสอนเพศสัมพันธ์ให้แก่ลูกสาวในไส้ของตนเอง กลลางกริธา!!

อีกรายหนึ่งเป็นลูกเลี้ยงๆ มาจนโต พ่อก็รักเหมือนลูกของตัวเอง คนภรรยาประสบอุบัติเหตุถึงแก่กรรมชายคนนั้นแกก็รักภรรยามากเหมือนกันเนื่องจากลูกสาวโตเป็นสาวไม่อยากอยู่ด้วยกันจึงบอกลูกว่า ไปเรียนนอกนะ แต่ลูกสาวไม่ไปส่งสารพ่อ พ่ออยู่คนเดียวมาวันหนึ่งเกิดอารมณ์ทางเพศขึ้นมาจึงเข้าห้องน้ำ แต่ไม่ได้ลืดอกประตุ สำเร็จความอยากด้วยตนเอง ไม่ได้เหลียวหน้ามองหลังดูอะไรเลยขณะทำอยู่นั้น ลูกสาวกลับมาไม่รู้ตัว ยืนดูพ่อกำลังทำอะไรอยู่ พ่อจึงรู้สึกตัว ลูกสาวบอกว่าส่งสารพ่อ จึงช่วยพ่อทำให้สำเร็จ จากนั้นลูกสาวทำให้พ่อทุกวัน และขอให้พ่อมีเพศสัมพันธ์กับลูกพ่อไม่ยอมเกรงบ้านใกล้เรือนเคียงจะรู้จะนินทาเอา จึง จ.ม. มาถาม ปัญหาหมอบให้ช่วยหาทางออกให้ว่าจะอยู่กินกับลูกสาวเป็นผัวเมีย จะดีไม่ผิดศีลธรรมไหม หมอบตอบว่า "คนเราเมื่อมีทุกข์ต้องหาทาง

แก้ไข เพราะเรื่องอย่างนี้เป็นธรรมชาติ ถ้าไม่แก้วิธีนี้ก็ต้องใช้วิธีของพระพุทธเจ้า คือตัดกิเลส ตัดทุกข์ให้ขาดเลย เลือกเอา 2 ทางนี้ การที่จะอยู่กินกับลูกสาวซึ่งเป็นบุตรบุญธรรม คงไม่ผิดศีลธรรมและผิดกฎหมายแน่นอน เลือกเอาเถอะ" (เห็นไหมโลภก็สุข วังวนของกามสุข)

เหตุที่เด็กวัยรุ่นทุกคนนี้มีเพศสัมพันธ์กันแต่ยังไม่ออกจากโรงเรียน เพราะเรียนแบบสหศึกษาและมีการสอนเพศสัมพันธ์ในร.ร ความใกล้ชิดสนิทสนมมองตาเสียดสีกันทุกวันความสัมพันธ์ทางเพศจึงมีง่ายมากเวลาไหนก็ได้ปกติวิสัยถามค้นหามีอยู่ในตัวแล้วทั้งเป็นวัยที่กำลังมีคามวิสัย ในการสืบพันธุ์อยู่แล้วทำให้อะไรๆ ง่ายมาก

ค้นหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปทาน อุปทาน คือ ความยึดมั่นถือมั่น ในตัวตน ในสิ่งของ มี อหังการและมมังการ ตัวตนของตน ตลอดจนของเขาของเรา จัดแบ่งเป็น 4 คือ

|               |                                   |
|---------------|-----------------------------------|
| กามุปาทาน     | ยึดมั่นถือมั่นในกาม               |
| ทิฏฐุปาทาน    | ยึดมั่นถือมั่นในทิฏฐิ ความเห็นผิด |
| สีลัพตูปาทาน  | ยึดมั่นถือมั่นในศีลพรต            |
| อัตตวาทุปาทาน | ยึดมั่นถือมั่นใน วาตะของตน        |

กามุปาทาน คือ มั่นในกาม ได้แก่ ยึดมั่นในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพ ยึดมั่นถือมั่นด้วยแรงตัณหาอยากได้แสวงหามาเป็นของตนรักใคร่หวงแหนไม่ยอมให้คลาดคลาตกเป็นของคนอื่นแม้แลกด้วยชีวิตก็ยอม ย่อมมิให้เห็นอยู่มากมาย กามุปาทาน เป็นตัวเหตุสำคัญเหตุหนึ่ง ทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงผกผันเวียนว่ายอลวนในวัฏสงสาร สภาพชีวิตมนุษย์ทุกวันนี้ เป็นไปอย่างไรรู้ๆ กันอยู่ ค้นหา อุปาทาน ภพ เป็นปัจจุบันเหตุอันจะให้ผลในอนาคต เป็นธรรมอันสัมปยุตแก่กันและกันคือ เกิดตัณหาที่เกิดอุปทาน เกิดอุปทาน ก็เกิดตัณหา-เกิดภพ

ทิฏฐุปาทาน ความถือมั่นในความเห็นผิด มิจจาทิฏฐิ มินิตยมิจจาทิฏฐิ 3 นัตถิกทิฏฐิ เห็นว่าทำอะไรก็ไม่มีผลไม่มีบาปไม่มีบุญ ไม่มีชั่ว ไม่มีดี อเหตุกทิฏฐิ เห็นว่าสัตว์ทั้งหลายที่เป็นอยู่นั้นไม่ได้อาศัยเนื่องจากเหตุใด จะดีก็ดีเอง ชั่วเอง จะบริสุทธิ์หรือเศร้าหมองก็เป็นเองแล้วแต่โชคจะอำนวยหรืออาศัยโชคกลางตามดวง อกิริยาทิฏฐิ เห็นว่าการกระทำของสัตว์ ไม่เป็นทุกข์ เป็นบาป ไม่เชื่อเหตุเชื่อผล แม้ฆ่าสัตว์ ลักขโมย ไม่เป็น ทำชั่ว ทำดี

สิลพทุปาทาน ยึดมั่นในศิลปพรตที่เชื่อถือกันตามลัทธิต่างๆ แห่งตน  
 อดตวาทุปาทาน ยึดมั่นในตน คำสอนของตนก็ดีของคนอื่นก็ดี เช่น  
 ร่างกายของเราคนเรานี้มี อดตากรองอยู่จะเป็นผู้เกิด ผู้ติดอยู่ ผู้หลุดพ้น  
 เป็นคำสอนของลัทธิต่างๆ

อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพภพมาจากภ ฐาตุ มีความหมายว่า มี  
 เป็น หมายถึง การมีขึ้นของชีวิตหรืออุบัติขึ้น ท่านแบ่งเป็น 2 คือ

กรรมภพเป็นที่เกิดแห่งผลกรรมเช่นผลกรรมส่งให้ไปเกิดทุกคติภพ  
 สุขคติภพ (กามภพ) รูปภพ อรูปภพ บางท่านกล่าวว่า กรรมภพ หมายถึง  
 การเกิดขึ้นของชีวิตของสัตว์ในกามภพ มิมนุษย์ สัตว์ เดรัจฉาน สัตว์นรก  
 และอสุรกาย

อุบัติภพ หมายถึง การอุบัติขึ้นของชีวิต ในรูปภพ อรูปภพ

สรุปว่า เมื่อชีวิตสิ้นสุดลง (มนุษย์) ด้วยอำนาจแห่งตัณหา อุปาทาน  
 อวิชชา กรรม ซึ่งสัมพันธ์กันอยู่วิญญาน(จิต) จิต ปฏิสนธิสืบต่อ การปฏิ-  
 สนธิสืบต่อนี้ แม้ว่ามีโอกาสเหมาะสม ที่วิญญานจะหยั่งลงสู่ท้องมารดา  
 ให้เกิดนามรูปใหม่คือ เวลาที่บิดา มารดาอยู่รวมกัน มารดามีระดูและ  
 ตัณหา และมีวิญญานที่ปฏิสนธิ โอกาสนั้นเรียกว่า เกิดขึ้นในภพใหม่  
 แต่ถ้าวิญญาน (จิต) มิได้หยั่งลงสู่ท้องมารดา วิญญานนั้นอุบัติขึ้นในภพ  
 อื่น รูปภพ อรูปภพ หรือภูมิอื่นของกามภพ

ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ ชาติ แปลว่า ความเกิด หมายถึง การเกิด  
 เป็นตัว จากท้องมารดา หรือเรียกว่า กำเนิด 4

|          |                                                                    |
|----------|--------------------------------------------------------------------|
| ชลาพุชะ  | เกิดในครรภ์                                                        |
| อันตะชะ  | เกิดในไข่                                                          |
| สังเสทชะ | เกิดในเมือกโคลน เน่าเหม็นสกปรก                                     |
| อุปปาติก | เกิดผุดขึ้นใหญ่โตทันที ไม่ต้องมีพ่อ-แม่ ให้<br>กำเนิดพวกอาทิสมาณาย |

สัตว์ทั้งหลายเมื่อวิญญาณ(จิต)ปฏิสนธิในภพใหม่ วิญญาณได้หยั่งลงแล้วในครรภ์ ก็จะเปลี่ยนแปลงรูปร่างด้วยอำนาจปัจจัย 24 มาร่วมปรุงแต่ง ตามหน้าที่คลอออกมาเป็นคน เป็นสัตว์ มีชีวิตสมบูรณ์เรียกชาติ แปลว่า เกิด นั่นคือภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ

ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ โสกะปริเหวะ ทุกขโทมนัสสุทุกข์

ชรา คือความแก่ชำรุดทรุดโทรมเสื่อมสภาพ ความเจริญวัยน้อยลง เที่ยวย่น หย่อนยานลง ไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์พืชมีภาวะเป็นทุกขังอนิจจัง อนัตตาเกิดขึ้นเจริญเติบโตตั้งอยู่ในที่สุดแตกดับไปขอขยายชรา มรณะเล็กน้อยเพื่อความเข้าใจ ชรา มี 9 อย่าง

1. วโยฒชรา คือ ชรา เกิดขึ้นตามลำดับ มีอาการปรากฏต่างๆ เช่นผมหงอก หนังเหี่ยว ฯลฯ

2. สันตติชรา ได้แก่ ความแก่ของนามรูปที่เกิดขึ้นติดต่อกันไม่ขาดสายจนตาย

3. ขณิกชรา ได้แก่ ฐิติขณะของรูปและนามที่ปรากฏคือเกิดขึ้น, ตั้งอยู่, ดับไป

4. ปราภวชรา ปราภวชรา ได้แก่ วโยฒชรา

5. ปฏิจันนชรา ชราปกปิดมองไม่เห็นความชราของนาม

6. อวิจิชรา ความชราที่ไม่มีทางรู้ได้ ได้แก่ ความเสื่อมเด็ก เด็กหญิงสาว ชายหนุ่ม

7. สวีจิชรา ความชราที่อยู่ได้ เช่น คนแก่ สัตว์แก่ ต้นไม้แก่

8. ปรมัตถชรา เหมือนขณิกชรา ได้แก่ ฐิติขณะของนามรูป

9. บัญญัติชรา ความชราต่างๆ นอกจากขณิกชรา

มรณะ มี 9 อย่าง

1. สัมมุตติมรณะ ความตายของสัตว์ทั้งหลาย

2. สันตติมรณะตายการสืบทอดรูปนาม

3. ขณิกมรณะ ความดับไปของรูปนามทุกขณะ
4. สมุจเจทมรณะ ปรินิพพาน
5. ซาตักขมรณะ ความตายในภพเมื่อสิ้นภพหนึ่งๆ
6. อุปัทถมรณะ ตายไม่สิ้นอายุขัยและกรรมแต่มีเหตุอื่นด้วย  
อำนาจอุปปัจเจทกกรรม
7. รสมรณะ ตายถึงกำหนดอายุและกรรม
8. อายุขยมรณะ ตายถึงกำหนดอายุแต่ไม่สิ้นกรรม
9. ปุญญกขมรณะตายเพราะถึงกำหนดของบุญและกรรมแต่ไม่สิ้น  
อายุ ในปฏิสมุปปาทท่านมุ่งเอา ข้อ 1 ข้อ 5-9 เท่านั้น

ชีวิตของคนเราเกิดขึ้นมา ในแวดล้อมของกองทุกข์นับแต่ลืมตาดูโลก  
ทุกข์ต่างๆก็รุมล้อมอยู่ตลอดเวลา มีทุกข์กาย-ใจ ปวดหัว เป็นไข้ เจ็บท้อง  
โศกเศร้า คับแค้น ห่มหมอง ด้วยประการต่างๆ ที่สุดก็มรณะตายไป  
ท่ามกลางความเศร้าโศก ปรีทเวะของญาติมิตร สหาย

โศกปรีทเวะทุกข์ โทมนัส อุปายาสะ เหล่านี้มีไว้ว่าเกิดขึ้นเมื่อชรา  
มรณะ มีขึ้นหามิได้แต่มันจะเกิดมีขึ้นตลอดชั่วชีวิตนั่นเอง เพราะมีชาติ

เกิดขึ้นโดยอาศัยสังขารเป็นเหตุ สังขารจะเกิดขึ้นโดยอาศัยอวิชชาเป็นเหตุ  
ให้มองเห็นเหตุผลต่อเนื่องเป็นไปตามลำดับ ปฏิจจสมุปบาทธรรมนี้ เป็น  
สมันตภัททกธรรม คือ ธรรมที่มีความดีสมบูรณ์ เพราะว่า จะแสดงโดยนัย  
ใดก็ตาม ผู้ฟังแล้วย่อมได้สำเร็จประโยชน์ คือ กำหนดรู้ทุกข์สังข จพทาน  
สมุทัยสังขเห็นแจ้งนิโรธสังข เจริญมคคสังข และเข้าถึงพระนิพพานได้

ได้กล่าวมาแล้วว่า อวิชชา สังขาร เป็นอดีตเหตุ คือ ธรรมที่เกิด  
ในภพก่อนๆ ชาติ ชรา มรณะ เป็นอนาคต คือ ธรรมที่เกิดในภพหน้า  
ธรรมที่อยู่ตรงกลาง คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณ  
หา อุปาทาน กัมภพ เหล่านี้เป็นเหตุปัจจุบัน ธรรมที่เกิดในภพนี้

โดยธรรมดาในจิตสันดานของมนุษย์ทั้งหลาย (เว้นอรหันต์) ย่อมมี  
โมหะ (เจตสิกที่ประกอบจิตที่กล่าวมาแล้ว) เป็นผู้ปกครองประจำอยู่  
ด้วยเหตุนี้จึงทำให้บุคคลทั้งหลายมองไม่เห็นโทษในการทำอกุศลและไม่  
เห็นวิญญูทุกข์ ในการทำอกุศลของตน โมหะนี้แหละคือ ตัวอวิชชา ใน  
การทำอกุศล อกุศล ต้องมีเจตนาเป็นผู้กระตุ้นก่อนการกระทำจึงเกิดขึ้น  
เจตนาที่เป็นตัวกระตุ้นให้ลงมือทำงานเรียกว่า ปุพพเจตนาที่แหละชื่อ  
สังขาร ฉะนั้น อวิชชา สังขาร จึงจัดเป็นอดีตเหตุ

เมื่ออวิชชาเป็นผู้ปกครอง สังขารเป็นผู้จัดแจง คนทั้งหลายก็ทำการ  
งาน ที่เป็นอกุศลบ้างอกุศลบ้าง ทางกายใจ และการกระทำของบุคคล โดย  
อัมมาทิฏฐาน ก็ได้แก่ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา  
อุปาทาน กัมภพนั่นเอง

ตัณหา อุปาทาน ภพ ย่อมมีด้วยการถือเอาอวิชชา สังขารเป็นอดีต  
เหตุอวิชชา สังขารย่อมมีด้วยถือเอา ตัณหา อุปาทาน ภพ เป็นปัจจุบัน  
เหตุ

วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ย่อมมีด้วยถือเอา ชาติ  
ชรา มรณะ เป็นปัจจุบันผลและอนาคตผล



อวิชา สังขาร ตัณหา อุปาทาน กัมภพ ทั้ง 5 นี้ เมื่อเกิดแล้วย่อม  
จะเวียนเสียซึ่งกันและกันไม่ได้ กล่าวคือ อวิชา สังขาร เมื่อเกิดขึ้นแก่ผู้  
ใดแล้วที่จะไม่มีตัณหา อุปาทาน กัมภพ เกิดขึ้นด้วยนั้นย่อมไม่มี ตัณหา  
อุปาทาน กัมภพ เมื่อเกิดขึ้นแก่ผู้ใดแล้ว ที่จะไม่มีอวิชา สังขารเกิด  
ขึ้นด้วยก็ย่อมไม่มีเช่นเดียวกัน กล่าวโดยวิญญู อวิชา ตัณหา อุปาทาน  
เป็นกิเลสวัฏฏ

ในร่างกาย จิตใจ ของคนทั้งหลาย (เว้นพระอรหันต์) วิญญูทั้ง 3 มี  
อยู่ครบบริบูรณ์ คือ ร่างกาย จิตใจ ของคนทั้งหลายนั้นแหละเป็นวิบาก-  
วิญญู ความหลง ความอยากได้ ความเห็นผิด เกิดในสันดานคน เป็นกิเลส  
วิญญู การกระทำดี (กุศล) ไม่ดี (อกุศล) ด้วยกายวาจาใจ ที่เรากระทำอยู่  
ทุกวันนี้ เป็นกัมมวิญญู สภาพทั้ง 3 อย่างนี้ ย่อมหมุนเวียนเปลี่ยนผลัดกัน  
เป็นเหตุเป็นผลอยู่ทุกภพทุกชาติ ไม่มีที่สิ้นสุด คือ คนเรามีความหลง  
ความอยากได้ ความเห็นผิด อันเป็นกิเลสวัฏฏประจำอยู่ในจิตสันดาน  
ด้วยอำนาจกิเลสวัฏฏนี้ ย่อมทำให้บุคคลนั้นกระทำการทางกาย วาจา ใจ  
เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง เป็นกัมมวิญญูเกิดขึ้น

เมื่อบุคคลตายจากภพนี้ได้ไปเกิดในภพชาติใหม่ใน 11 ภูมิ (อบาย  
4 มนุषย์ 1 เทวภูมิ 6 ) ตามสมควรแก่การกระทำของตน การเกิด  
ใหม่ของนามรูปขั้นที่ 5 ที่เรียกว่า สัตว์ทั้งหลายนี้แหละเป็นวิบากวิญญู  
เมื่อวิบากวิญญูเกิดขึ้น กิเลสวัฏฏย่อมเกิดขึ้น กัมมวิญญูย่อมเกิดขึ้น โดย  
อาศัย กิเลสวัฏฏเป็นเหตุ หมุนเวียนกันไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าจะเข้าถึง  
พระนิพพาน

การหมุนเวียนของวิญญูทั้ง 3 นี้ เรียกตามโวหารโลกว่า ตายแล้ว  
เกิด เกิดแล้วสร้างกัมมใหม่แล้วก็ตาย ตายแล้วเกิดใหม่ เกิดแล้วสร้างกัม  
มใหม่อีกแล้วตายอีกหมุนเวียนกันอยู่ในวิญญูทั้ง 3 นี้ กิเลสวัฏฏเป็นตัวสำ  
คัญที่สุด ทำลายกิเลสวัฏฏได้ไม่ให้หมุน กัมมวิญญู วิบากวิญญู ก็ถูกทำลาย  
ไปด้วย

# ชีวิต คือ กองทุกข์

ปฏิบัติสมุปบาทธรรม อันเป็นธรรมที่ประณีต สุขุม ลุ่มลึก ยากที่จะเข้าใจได้นี้ พระพุทธองค์ทรงเทศนาไว้หลายนัย

จากต้นถึงปลาย คือ ตั้งแต่อวิชชาจนถึง ชรา มรณะ

จากกลางถึงปลาย ตั้งแต่เวทนา ชรา มรณะเป็นที่สุด

จากปลายถึงต้นคือตั้งแต่ชรา มรณะถอยหลังไปถึงต้นคืออวิชชาเป็นที่สุด

จากกลางถึงต้นตั้งแต่ตัณหา ถอยหลังไปถึงอวิชชาเป็นที่สุด

การเทศนา จากต้นโดยอนุโลมเทศนา เพื่อประโยชน์ให้ชนทั้งหลาย ที่ไม่รู้ ไม่เข้าใจในการเกิดของสัตว์ทั้งหลาย หลงวิพากษ์วิจารณ์กันต่าง ๆ ตัดสินไม่ได้ว่าอะไรเป็นเหตุให้เกิด จะรู้ว่าการเกิดของสัตว์ทั้งหลายนั้น ย่อมอาศัยเหตุโดยเฉพาะของตนๆ และเพื่อให้ทราบถึงการเกิดของเหตุเหล่านั้น เกิดขึ้นเป็นไปตามลำดับอย่างไร

การแสดงจากกลางถึงปลาย เพื่อประโยชน์แก่บุคคลที่ไม่เชื่อว่า เมื่อสัตว์ทั้งหลายตายแล้วจะเกิดในภพหน้าอีกจะได้เห็นว่าปัจจุบันเหตุ 5 ประการ คือ ตัณหา อุปาทาน กัมมภพ อวิชชา สังขาร ที่กำลังเกิดอยู่แก่เรา เมื่อมีเหตุปัจจุบันแล้ว ผลในอนาคตต้องมีแน่นอนและผลนั้นคือ วิญญาณ นามรูป สฬายตน ผัสสะ เวทนา คือ สัตว์ทั้งหลายนั่นเอง

การแสดงจากปลายถึงต้น คือ จากชาติ ถอยหลังตามลำดับไปจนถึงอวิชชา ก็เพื่อประโยชน์ให้บุคคลทั้งหลายแลเห็นธรรมที่เป็นเหตุของความทุกข์ทั้งหลายตามลำดับให้รู้ว่า ความทุกข์ มีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข โทมนัส อุปายาส ที่สัตว์ทั้งหลายกำลังได้รับอยู่ทุกวันนี้ ปรากฏขึ้นได้โดยอาศัยชาติเป็นเหตุ ไม่มีชาติแล้วทุกข์เหล่านั้นก็เกิดขึ้นไม่ได้ เมื่อแลเห็นชาติเกิดแล้วก็ให้เห็นเหตุที่ทำให้ชาติเกิด คือ กัมมะ (ภพ) เมื่อแลเห็นกัมมะแล้วก็ให้เห็นเหตุที่ทำให้กัมมะเกิด คือ อุปาทานและ

ให้แลเห็นเหตุสืบเนื่องกันตามลำดับจนถึงอวิชชา เมื่อเห็นอวิชชาแล้วก็จะ  
ได้ว่า อวิชชาเป็นเหตุและเป็นหัวหน้าแห่งเหตุทั้งหลาย

การแสดงจากกลางไปถึงต้นเพื่อประโยชน์ให้รู้เหตุผลตามลำดับที่  
เป็นสมุฏฐาน ของ อาหาร 4 เหล่านี้ มีอะไรเป็นมูล เป็นสมุทัย มีอะไรเป็น  
เหตุให้เกิด มีอะไรเป็นต้นเหตุ ให้รู้ว่าอาหาร 4 เหล่านี้ มีต้นเหตุ เป็นมูล  
ต้นเหตุเป็นสมุทัย ต้นเหตุเป็นเหตุให้เกิด มีต้นเหตุเป็นต้นเหตุ

ต้นเหตุนี้มีอะไรเป็นมูล มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นเหตุให้เกิด มี  
อะไรเป็นต้นเหตุ ตอบว่าเวทนาเป็นมูล มีเวทนาเป็นสมุทัย มีเวทนาเป็น  
เหตุให้เกิด มีเวทนาเป็นต้นเหตุ

สังขาร มีอะไรเป็นมูล มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นเหตุให้เกิด มี  
อะไรเป็นต้นเหตุ ตอบสังขารมีอวิชชาเป็นมูลเป็นสมุทัยเป็นเหตุให้เกิด มี  
และเป็นต้นเหตุ อันเป็นผู้นำของสัตว์ทั้งหลายตั้งแต่อดีตภพจนถึงปัจจุบัน  
ภพคือร่างกายของสัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ได้ เจริญเติบโต โดยอาศัยอาหาร  
ต่างๆ เป็นผู้นำ

สัตว์ทั้งหลายมีความรู้สึก สุข ทุกข์ เจ็บ ได้ก็โดยผัสสะกระทบ  
ระหว่าง ตา จมูก ลิ้น กาย ใจกับอารมณ์ 6 สัตว์ทั้งหลายที่ทำงาน  
ต่างๆ ได้ ทั้งดีและไม่ดี โดยอาศัยเจตนาเป็น ผู้กระตุ้นนำ การแสวง  
อารมณ์ การกระทบอารมณ์ การจำอารมณ์ เหล่านี้เกิดขึ้นได้โดยอาศัย  
ปฏิสนธิวิญญาณ เป็นผู้นำในปวัตติกาล ความโลภ ความโกรธ ความหลง  
ความเห็นผิด ความถือตัว ความอิจฉาริษยาที่ดี ความเลื่อมใส ความรู้  
ความสงสัย ความระลึกได้ เกิดขึ้นได้โดยอาศัยปวัตติวิญญาณ เป็นผู้นำ

อาหารทั้ง 4 ที่เป็นผู้นำสัตว์ทั้งหลายให้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ได้ทำงาน  
ต่างๆ จนตลอดชีวิตนั้นจะเกิดขึ้นได้โดยอาศัยต้นเหตุเป็นเหตุให้เกิด ต้นเหตุ  
เกิดขึ้นโดยอาศัยเวทนาเป็นเหตุ เวทนาจะเกิดขึ้นได้โดยอาศัยผัสสะเป็นเหตุ  
ผัสสะจะเกิดขึ้นโดยอาศัยสพพาทนะเป็นเหตุสพพาทนะจะเกิดขึ้นโดยอาศัย  
นามรูปเป็นเหตุ นามรูปจะเกิดขึ้นโดยอาศัยวิญญาณเป็นเหตุ วิญญาณจะ

38  
ปฏิจางสมุปาบทธรรมนี้ แบ่งเป็นภวจักร มี 2 คือ ตั้งแต่อดีตเหตุ  
เป็นต้นจนถึงปัจจุบันผลเป็นภวจักรหนึ่ง เป็นภวจักรแรก ตั้งแต่ปัจจุบัน  
เหตุถึงอนาคตผลเป็นภวจักรหนึ่ง เป็นภวจักรหลัง

ภวจักรแรก มี 7 คือ อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ  
ผัสสะ เวทนา องค์ทั้ง 7 เหล่านี้มีอวิชชาเป็นต้นเหตุ เป็นที่ตั้งนำไปถึง  
เวทนา

ภวจักรหลังมี 5 คือ ตัณหา อุปาทาน กัมมภพชาติ ชรา มรณะ มี  
ตัณหาเป็นต้นเหตุ เป็นที่ตั้งนำไปถึงชรา มรณะ

เมื่อภวจักรแรก 7 องค์หมุนอยู่ ภวจักรหลัง 5 องค์ ก็หมุนตาม  
ไปด้วย หมายความว่าสัตว์ทั้งหลายที่เกิดในปัจจุบันภพนี้ เกิดด้วยอำนาจ  
อวิชชาเป็นผู้นำ มีสังขารเป็นผู้จัดแจงปรุงแต่งในภพก่อน ก็ต้องมีตัณหา  
อุปาทาน กัมมภพ เกิดขึ้นด้วยเพราะอวิชชาเป็นผู้ปกปิดไม่ให้เห็นโทษ  
และสภาพความเป็นจริง ทำให้บุคคลเกิดความยินดี ความต้องการ ความ  
เห็นผิดยึดมั่นถือมั่น กระทำการด้วยกาย วาจา ใจ ตามความประสงค์  
ของตัณหาอุปาทาน ในระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่ ร่างกายของสัตว์ทั้งหลายก็มี  
การเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ จากเด็กเป็นหนุ่มสาว จากหนุ่มสาวเป็น  
ผู้ใหญ่ จากผู้ใหญ่มาเป็นคนแก่ หัวหงอก ฟันหัก หนังเหี่ยว เสื่อมถอยลง  
เป็นลำดับไป ที่สุดถึงวาระแห่งชีวิตได้แก่ชรา มรณะสำหรับภพนี้ วิญญาณ  
นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา เริ่มเกิดขึ้นในภพใหม่ ชาติชรา สง  
เคราะห์สำเร็จอยู่ในนั้นแล้ว เมื่อภวจักรแรกหมุน ตัณหา อุปาทาน  
ภวจักรหลังหมุนตามดังนี้

เมื่อภวจักรหลังหมุนอยู่ อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ  
ผัสสะ เวทนามก็หมุนตาม คือ สัตว์ทั้งหลายในภพหน้านั้น ย่อมไปเกิด  
ด้วยอำนาจตัณหา เป็นผู้นำ มีอุปาทาน กัมมภพเป็นผู้ช่วย สัตว์ทั้งหลาย  
(เว้นพระอรหันต์)ย่อมกระทำการต่างๆ ด้วยกาย วาจา ใจ ด้วยอำนาจ  
ตัณหาอุปาทาน บุคคลนั้นมองไม่เห็นโทษและสภาพความเป็นจริง เพราะ

มีอวิชชาปิดบังไว้ ตัณหา อุปาทานกัมภที่เป็นตัวสำคัญในภวจักรหลัง  
หมุนจึงมี อวิชชา สังขาร หมุนตามไปด้วย บุคคล (วิญญาณ นามรูป  
สฬายตน ผัสสะ เวทนา) ที่หมุนตาม ชาติ ชรา มรณะไปด้วยนั้น การ  
มีการกระทำต่างๆ ด้วยกาย วาจา ใจ ตามอำนาจตัณหาดังกล่าว เมื่อตาย  
จากโลกนี้ไปเกิดใหม่ในภพใหม่ มีความเกิดขึ้นแล้ว ความแก่ ความตาย  
ก็ต้องปรากฏขึ้นตามลำดับ

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าตัณหา อุปาทาน กัมภ ชาติ ชรา มรณะ  
ภวจักรหลังหมุนอยู่ภวจักรแรก อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป  
สฬายตน ผัสสะ เวทนา จึงหมุนตามไปด้วยวนเวียนกันอยู่ดังนี้  
ความเป็นไปของปฏิจสงมุปาบท ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า เมื่อมีปัจจุบัน  
ภพแล้วก็ต้องมีอดีตภพและอนาคต สัตว์ทั้งหลายที่เกิดอยู่ในภพนี้ ก็เคย  
เกิด เคยตายมาแล้วนับไม่ถ้วน และต้องเกิด ต้องตายต่อไปยังภavnับ  
ไม่ถ้วนเช่นเดียวกัน ท่านจึงกล่าวว่า ชีวิตนี้มีต้น มีปลายไม่ปรากฏ ผู้กระ  
ทำทุจริตอันนำไปสู่ทุกคติ เพราะอวิชชาเป็นเหตุพิเศษ มีตัณหาเป็นเหตุ  
สามัญ ส่วนผู้กระทำสุจริตอันนำไปสู่สุคตินั้น เพราะตัณหาเป็นเหตุพิเศษ  
และมีอวิชชาเป็นเหตุสามัญ

การกระทำทุจริตต่างๆ เนื่องจากมองไม่เห็นโทษของทุจริต  
การทำทุจริตไม่ได้นำความขึ้นบานมาสู่ตน ไม่มีประโยชน์อันใด มีแต่  
เสียประโยชน์ นำผลร้ายมาให้เท่านั้น การมองไม่เห็นโทษต่างๆ นี้  
เพราะอำนาจของอวิชชาเป็นผู้ครอบครองปกปิดไว้ และตัณหาเป็นผู้สนับสนุน  
ให้กระทำอุปมาเหมือนโคที่ถูกทรมานด้วยการเอาไฟเผา แล้ว  
ตีด้วยฆ้อน โคลย้อมดินทรมานทรมาน มีความกระหายน้ำเป็นกำลัง เมื่อ  
พบน้ำร้อนที่เขานำมาให้กินก็รีบดื่มกิน เมื่อดื่มกินแล้วก็ยิ่งได้รับความ  
ทรมานหนักขึ้นอีก เพราะน้ำร้อนลวกปากและลำคอ โคก็พยายาม  
กินด้วยอำนาจความร้อนรน หิวกระหายนั่นเอง ข้อนี้ฉันใด ผู้พยายามกระ  
ทำทุจริตอันเป็นเหตุนำไปเกิด ทุกคติภูมิ ด้วยอำนาจอวิชชาและตัณหาที่  
ฉันนั้น

ผู้กระทำสุจริตต่าง ๆ เนื่องจากกลัวต่อความทุกข์ ความลำบากที่จะได้รับในทุกคติภูมิปรารถนาจะได้รับความสุข เป็นมนุษย์ เทวดา พรหมจึงพยายามทำกุศลต่างๆ มี ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น เป็นการทำงานที่น่าอินดีน่าความชื่นบานมาสู่ตน มีประโยชน์นำผลดีมาให้ แต่ผู้นั้นก็มิได้เห็นโทษของวิญญูทุกข์ ที่ทำให้เวียนว่าย ตาย เกิด อุปมาเหมือนโคถูกทรมานด้วยประการต่างๆ มีความทิวกระหายน้ำอย่างแรง พบน้ำเย็นที่เขานำมาให้ก็รีบดื่มกิน และมีความรู้สึกชุ่มชื่น บรรเทาร้อนกระหายลงไปได้ ชื่อนี้ฉันใดผู้พยายามทำสุจริตอันเป็นเหตุนำไปให้เกิด สุขคติภูมิ ด้วยอำนาจของตัณหา และอวิชชาที่ฉันนั้น

ภวจักรจึงมีหัวหน้าผู้นำอยู่ทั้งข้างหน้าและข้างหลังอันได้แก่อวิชชาและตัณหา ทำให้สัตว์ทั้งหลายวนเวียนไปในที่สูงบ้าง ต่ำบ้าง เหมือนรถไฟมีหัวจักร 2 หัว อยู่ข้างหน้า ข้างหลัง แล่นขึ้นเขา ลงเขาบ้าง หัวจักร 2 หัว คือ อวิชชาและตัณหา แล่นไปมาลงๆ ขึ้นๆ บนถนนวิญญูสงสาร คือ ทุกคติภูมิบ้าง สุขคติภูมิบ้าง อยู่ตลอดกาลนานทีเดียว ท่านว่า สงสารวิญญูนี้มิใช่เป็นการเกิดขึ้นติดต่อกันของสัตว์บุคคลใดๆ(ตามสภาพความเป็นจริง) เป็นการเกิดขึ้นติดต่อกันของชั้นธรรมาฏ ายตน ได้แก่ ปฏิจจสมุปปทธรรมนั้นเอง

การทำให้วิญญูทั้ง 3 ขาดลง อุปมาเหมือนการทำให้รากแก้วของต้นไม้อ่อนขาดทำลายเสียต้นไม้ก็จะเหี่ยวเฉาลงทันที สุดท้ายก็ตาย ชื่อนี้ฉันใดรูปนามคือสัตว์ทั้งหลายที่เจริญอยู่ในสงสารวิญญู โดยไม่มีที่สิ้นสุดนั้นด้วยอำนาจอวิชชา ตัณหา ทั้ง 2 นี้ถูกตัดทำลายลงด้วยอำนาจอรหัตตมัคคแล้วสังสารวิญญูก็สิ้นสุดลงฉันนั้น

ที่กล่าวมาทั้งหมดของการวนเวียนของชีวิตในสังสารวิญญูก็คือชีวิตคือ กองทุกขนั้นเอง

ปฏิจจสมุปบาท กล่าวถึงเหตุผลการเกิดของชีวิตทั้งหลายต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ จึงชื่อว่าสายโซ่แห่งเหตุผล เป็นอาการแห่งภาวะธรรม ที่เป็นปัจจัยแก่สังขตธรรม (ธรรมที่เปลี่ยนแปลงผันแปร) และภาวะที่ปรากฏ

ชุดของธรรมที่เป็นปัจจัยแก่สังขตธรรม

นอกจากพระพุทธองค์ได้แสดงปฏิจสมุปาทนัยแล้วพระองค์ยังได้แสดงปฏิฐานนัยไว้ด้วยปฏิฐานนัยแสดงซึ่งการหยั่งลงและตั้งอยู่ของปัจจัยปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มี 24 ปัจจัย ซึ่งทำหน้าที่ของตนประชุมร่วมกัน อุปการะอุดหนุนซึ่งกันและกัน ให้ปัจจัยธรรม (เหตุ) ปัจจุปปันธรรม (ผล) ตั้งอยู่ได้เช่น บุคคลมีรูปร่างมีแขน ขา มือ เท้า พุดจาได้ เห็นได้ อะไรต่อมิอะไรได้ ฯลฯ ก็เพราะการประชุมปรุงแต่งพร้อมกันของปัจจัยนั่นเอง ขอนำมากล่าวไว้พอให้เข้าใจว่าปัจจัยเหล่านั้นมีอะไร

เหตุปัจจัย

อาร์มณปัจจัย

อธิปัตติปัจจัย

อนันตรปัจจัย

สมันตรปัจจัย

สหชาติปัจจัย

อัญญมัญญปัจจัย

นิสสยปัจจัย

ปุเรชาติปัจจัย

ปัจฉาชาติปัจจัย

กัมมปัจจัย

วิบากปัจจัย

อินทรีย์ปัจจัย และ อาหารปัจจัย เป็นต้น

เหตุปัจจัย คือ เหตุ 6 ประการ มี โลกเหตุ โทสเหตุ โมหเหตุ อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุเหตุ 6 ประการนี้เป็นนามธรรมเป็นปัจจัยช่วยอุดหนุน ส่งเสริมให้นามและรูปเกิดขึ้น เกิดขึ้นในสันดานของสัตว์ทั้งหลาย เพราะสัตว์ทั้งหลายที่จะเกิดขึ้นมาในโลกนี้ได้ นั้น ต้องอาศัยเกิดด้วยเหตุถ้าไม่มีเหตุแล้ว บรรดาสัตว์ทั้งหลาย ย่อมเกิดไม่ได้ เหตุเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด พระพุทธองค์จึงแสดงปัจจัยเหตุ ไว้เป็นอันดับแรก

เหตุทั้ง 6 ประการมีอำนาจช่วยอุดหนุน สัมประยุตธรรม (ร่วมประชุม) คือ จิต เจตสิก ให้เกิดขึ้นพร้อมด้วย จิตตชรูป และปฏิสนธิ กัมมชรูป เมื่อเกิดขึ้นแล้วช่วยอุดหนุนให้ตั้งอยู่

อาร์มณปัจจัย คือ อาร์มณ 6 เป็นปัจจัยธรรมให้เกิดจิตและเจตสิกทั้งหลาย เพราะบรรดาสัตว์ทั้งหลายที่มีชีวิตอยู่ ถ้าไม่มีอาร์มณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวแล้ว จิตและเจตสิกก็ไม่เกิดขึ้นเลย สัตว์ก็จะเป็นเหมือนต้นไม้

อาหารปัจจัย อาหารปัจจัยมี 2 คือรูปอาหารประเภทหนึ่งและนามอาหารประเภทหนึ่ง รูปอาหารได้แก่ อาหารต่างๆ มีข้าว น้ำ ฯลฯ เป็นต้น นามอาหาร มี 3 คือ ผัสสาหาร มโนสัญญาเจตนาหาร ได้แก่ เจตนาเจตสิก วิญญาณาหาร ได้แก่ จิต 89 รวมเป็นอาหาร 4 อย่าง

รูปอาหารช่วยอุดหนุนแก่รูปกาย ให้เจริญเติบโตขึ้นและตั้งอยู่ได้ นามอาหารช่วยอุดหนุนแก่นามกายให้เกิดขึ้นและตั้งอยู่เป็นระเบียบ

รูปอาหารและนามอาหาร เป็นปัจจัยช่วยอุดหนุนแก่ รูปธรรม นามธรรม ของสัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลายทั่ว 31 ภูมิ ให้มีชีวิตตั้งอยู่ได้

อินทรีย์ปัจจัย มีอินทรีย์ฝ่ายรูปและอินทรีย์ฝ่ายนาม ฝ่ายรูปธรรม จักขุปสาท ได้ชื่อว่า จักขุอินทรีย์ในปสาทอื่นๆ มีโสทรินทรีย์ มานินทรีย์ กายินทรีย์ ชิวหินทรีย์ รูปชิวหินทรีย์ อินทรีย์เหล่านี้ต่างมีความเป็นใหญ่ในหน้าที่ตน ฝ่ายนามธรรม นามอินทรีย์ ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าปกครองในหน้าที่ของตนๆ เช่นเดียวกัน นามอินทรีย์มีองค์ธรรม 8 คือ ชิวหินทรีย์ จิต เวทนา สัทธา วิริยะ สติเอกัคคตา ปัญญา ทั้ง 8 นี้ทำหน้าที่เป็นปัจจัยธรรม (เหตุ) ในเวลาเดียวกัน ต่างก็เป็นปัจจัยอุปบันธธรรม (ผล) ซึ่งกันและกัน

ขอล่าวพอเป็นทางเข้าใจไว้เพียงนี้ ปัจจัยอื่นที่เหลืต่างมีหน้าที่ของตนๆ ทำนองเดียวกัน

ท่านผู้อ่านคงเห็นแล้วว่า ชีวิตเกิดมาก็มาอยู่ในวังวนแห่งทุกข์ วังวนแห่งโสมะสังสารไม่เห็นทางที่จะตะเกียกตะกายให้พ้นวังวนนี้ออกไปได้ เพราะอะไร



พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ทวด ของเราต่างตกอยู่ในโมหะคือ ความหลง ไม่ได้พากันแสวงหาหนทางแต่แรก ปลดปล่อยตัวให้เข้าพัวพันกับกองทุกข์ รับผิดชอบครัวผูกมัดตนเอง ดังสุภาษิตที่ว่า "มีลูกเหมือนเชือกผูกคอ มีเมียเหมือนปอกผูกศอก มีทรัพย์สมบัติเหมือนปอกสูบตีน (เหมือนปอกที่เข่าใช้สวมเท้าช้าง) แต่จะดำเนินใครก็ไม่ได้เพราะทุกคนมีโมหะอวิชชา ตัณหา ห่อหุ้มอยู่ ธรรมชาติสร้างสรรค์มาให้สืบทอด กว่าจะรู้สึกว่าคุณคืออะไร จะเปลี่ยนทางชีวิตใหม่ก็ไม่ได้ ร่างกายสังขารแก่เกินที่เข้าป่าหาที่วิเวกสงบใจ สงบกายได้อย่างดีก็เข้าวัดฟังธรรม รักษาศีล ภาวนา บำเพ็ญทาน เพื่อชดเชยความหลงผิดที่ถลำลึกมานาน ก็เท่านั้น เป็นโชคดีของผู้ที่คิดได้ รีบเดินทางถูกแต่แรก ขอให้พ้นกองทุกข์ ถึงสุข คือ นิพพานเถิด เราพากันเสียเวลาที่มัวอยู่ มัวหลงเพลิดเพลินกับโลกกับสังคมมายาวนานได้ ลูกได้หลาน ลูกหลานก็ไม่มีอะไรอีก หาได้คิดสักนิดก็หาไม่ว่า เราเกิดมาทำไม อยู่ในกองทุกข์หรือไม่ เพราะความไม่เที่ยงสาต่อโลก ผู้ใหญ่ พ่อ แม่ สังคม ไม่ได้บอกว่าการเกิดมานี้เป็นกองทุกข์ควรหาทางหลีกเลี่ยงให้พ้นเสีย หากจะบอกก็ไม่มีใครใส่ใจ เพราะเป็นการทวนกระแสความเป็นไปของ วิถีชีวิตชุมชนสังคมโลกปัจจุบัน เหมือนพ่อ แม่ ที่ผ่านมาอย่างเดิมเป็นรอยเกวียนทับรอยโคอยู่รำไป

ช่างเป็นที่น่าหวาดกลัวเสียเหลือเกินที่ชีวิตทั้งชีวิตของคน คนทั้งโลก ที่มาพากันตกหล่มแห่งวัฏฏทุกข์อย่างยากจะหาทางช่วยตัวเองได้ ตราบที่เรายังพากันมีความกำหนัดยินดี เพลิดเพลินมัวเมาในกามคุณ ไม่ยอมละ ไม่ยอมวาง ไม่ยอมคลาย ไม่ยอมถอนเสีย หันมาเห็นสภาพความเป็นจริงของชีวิตเสียใหม่ว่า ชีวิตนี้มีใช้ตัวตน บุคคล ไม่มีเรา - เขา

ชีวิตเป็นสิ่งประหลาดประหลาดขึ้น รูปส่วนหนึ่ง นามส่วนหนึ่ง ได้แก่ ธาตุดิน 19 มี ผม ขนเส้น ฟัน กระดูก หนัง ฯลฯ แยกเป็นส่วนๆ ธาตุน้ำ 12 เป็นเลือด น้ำเหลือง ฯลฯ ธาตุลม 6 ธาตุไฟ 4 อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ พึงพิจารณาตามความเป็นจริงให้เห็นว่า ลักแต่ว่าดิน ว่าน้ำ ว่าไฟ

ลม อากาศและวิญญาณ ทั้ง 6 นี้ มีตัวตนคนและสัตว์ เราเขาใครๆ ไม่มีให้เห็นชัดตามความเป็นจริงว่า ธาตุ 6 นี้เป็นกองสังขาร อาศัยปัจจัย จึงเกิดขึ้นมีสภาพเป็น ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา เป็นทุกขันธ์อยู่ไม่ได้ ไม่มีอะไรแน่นอน เกิดขึ้นก็ดับไปทุกชั่วโมก นาที เกิดดับ เกิดดับมีความแปรปรวนไม่เที่ยง ของเก่าดับไป ของใหม่เกิดขึ้นแทนแล้วก็ดับไปอีก

วิญญาณธาตุ คือ ความรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เห็นรูปทางตา เกิดขึ้นก็ดับไปได้ยินเสียงทางหู เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ได้กลิ่นทางจมูก เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป รู้รสทางลิ้น เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป รู้ไผ่ภูฏัพพทางกาย รู้สัมผัสทางใจ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เช่นนี้ทุกอารมณ์ เรามิได้ใส่ใจทางข้างดับ ใส่ใจแต่ทางข้างเกิด จึงเห็นธาตุ 6 เป็นของเที่ยง เป็นสุข เป็นตัวตน เป็นสาระแก่นสาร เป็นสุขะสวयงาม

เราคุ้นเคยและชำนาญกับการเอาใจใส่ข้างเกิดมานานแต่เกิดมาพอรู้ภาษาคน ก็ใส่ใจข้างเกิด จึงเข้าใจเองว่า มีตัวตนบุคคลอันเป็นมิจฉาทิฏฐิ การที่จะให้มีสัมมาทิฏฐิ จึงจำเป็นต้องใส่ใจไว้ข้างดับและต้องฝึกใหม่ให้ชำนาญ คือ ให้เห็นตามสภาพความเป็นจริงว่าไม่มีตัวตนคน สัตว์เห็นเป็นขันธ 5 อายตน ธาตุนามรูป เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นทางละสักกายทิฏฐิได้

ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคต ทรงแสดงเหตุของธรรมนั้น และความดับแห่งเหตุของธรรมเหล่านั้น

การที่เราจะออกจากสังวัฏฏทุกข์นั้น มองตามสายตาของชาวโลกดูเหมือนจะไม่มีทางออกไปได้เลย ธรรมชาติ (ธรรม) ได้สร้างเราอย่างนี้ ชาวโลกทั้งหลายจึงคิดว่าเป็นของธรรมดา ใครต่อใครพากันออกจากสังวัฏฏทุกข์กันหมดจะมีคนเหลืออยู่ในโลก หรือคงว่างเปล่าผู้คนจะมีใครสืบพันธุ์เชื้อชาติมนุษย์ไว้ สรรพสิ่งทั้งหลายคงต้องศูนย์พันธุ์แน่ ทำไมจึงสอนให้เราหนีทุกข์ไม่สอนให้เราต่อสู้กับทุกข์ เอาชนะทุกข์ให้ได้ เรื่องนี้เมื่อพระพุทธองค์บรรลุมรรคสามโพธิญาณใหม่ๆ พระองค์ดำริที่จะไม่นำธรรมมาสั่งสอนเวไนยสัตว์ เพราะธรรมนั้นลึกซึ้ง ยากแก่การเข้าใจ

กระทั่งท้าวสหสดีพรหมกลัวโลกจะฉิบหาย จึงได้อาราธนาพระองค์ให้นำธรรมนั้นมาสั่งสอนโปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลายจากบ่วงแห่งมาร เป็นการถ่วงดุลแก่โลกเรา ไม่ต้องกลัวว่าโลกจะไร้มนุษย์และสรรพสัตว์เลยนี้แหละ คือ ทรงสอนให้เอาชนะทุกข์

ผู้มองไม่เห็นความจริง ไม่รู้จักทุกข์ ไม่เห็นโทษของทุกข์ ย่อมไม่ชวนขวายที่จะออกจากทุกข์มีตัวอย่างคนที่เห็นโทษของทุกข์ และพยายามออกจากทุกข์ให้เห็นดังนี้

"ดิฉันเกิดในตระกูลของคนพอมีพอกิน แต่ว่าตั้งแต่จำความได้ ดิฉันรู้สึกตัวเองมีทุกข์แต่ตอนนั้นยังไม่รู้ว่ามีทุกข์อะไร ความเป็นอยู่ที่บ้านก็ไม่ได้ลำบากอะไร ไม่เคยต้องดิ้นรนหางานทำเพื่อมาเรียนหนังสือญาติพี่น้องก็เยอะ แต่ก็ยังมีความรู้สึกโดดเดี่ยว ว่าเหวในบางครั้ง แม้กระทั่งแต่งงานแล้วยังคิดว่าบางครั้งก็เหงา มีทุกข์และมาเจอศิกหนักเป็นทุกข์มากๆ ในเวลา 9-10 ปี มาเนือง

"จนเมื่อ 5 ปีก่อนนี้แหละคะ ดิฉันเริ่มลงความเห็นว่า เพื่อนฝูงญาติมิตรและสิ่งตอบสนองความต้องการทางวัตถุ ไม่สามารถแก้ปัญหาและดับทุกข์ให้แก่เราได้ ดิฉันจึงหัดนั่งสมาธิ เจริญกรรมฐาน และได้พยายามศึกษาวิธีที่จะแก้ปัญหาชีวิตด้วยพระธรรม ดิฉันเข้าใจถึงความผิดพลาดของชาวโลกหลายอย่างคะ คือว่าชาวโลกคิดแต่จะแก้ปัญหาด้วยการหาสิ่งตอบสนองความต้องการให้แก่ตนเองให้ได้มากที่สุด ซึ่งแก้ปัญหาด้วยวิธีนี้ไม่ได้เลยคะ เพราะว่าความต้องการของมนุษย์นั้นยิ่งตอบสนองมันยิ่งเพิ่ม คือ มี 10 อยากได้ 100 มี 100 อยากได้ 1000 การแก้ปัญหาวิธีนี้จึงกลายเป็นการเพิ่มปัญหา ยิ่งแก้ยิ่งยุ่ง แก้ไม่สำเร็จ ฉะนั้นโลกนี้ยิ่งพัฒนาไปก็ยิ่งเดือดร้อนกันมากขึ้นทุกที เพราะพัฒนาด้วยหลักการผิดคะ

"ส่วนการแก้ปัญหาของทางธรรมนั้น ก็คือพยายามควบคุมความต้องการของตนให้อยู่ในขอบเขตยิ่งลดลงได้มากยิ่งดีให้มาเหลือเพียงกิน และ

ใช้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น ยิ่งลดความต้องการลงเท่าไร ชีวิตยิ่งเข้าไปสู่จุดสมดุลของธรรมชาติเท่านั้น ความทุกข์ก็จะลดลงไปเรื่อยๆ เครื่องมือที่จะใช้ในการมาปราบหรือลดความต้องการ หรือที่ทางภาษาพระเรียกว่า "ตัณหา" นั่นก็คือ ทาน ศีล ภาวนา นั่นเองค่ะ การลดความต้องการลงมาอยู่ในขอบเขต ก็คือการแก้ปัญหาบนุษยอย่างถูกวิธี เป็นการแก้ที่ต้นเหตุค่ะ ส่วนมากแก้ปัญหาด้วยวิธีที่จะแสวงหาสิ่งมาตอบสนอง ความต้องการให้มากที่สุดเป็นการแก้ที่ปลายเหตุ ยิ่งแก้ยิ่งยุ่งยิ่งแก้ ยิ่งเดือดร้อน"

"ยิ่งดิ้นรนปฏิบัติธรรมไป ก็ยิ่งเข้าใจในปัญหาของตัวเองที่เมื่อก่อนไม่เข้าใจ คือว่าผู้ไม่มีธรรมนั้นก็จะอยู่ท่ามกลางหมู่เครือญาติพี่น้องรู้สึกว่ารำเหว เพราะว่าจิตยังหิว ยังหาตัวเองไม่เจอ หาเจอแต่คนอื่น หาตัวเองไม่เจอเลยต้องว่าเหวเจียบเหวอยู่ท่ามกลางวงล้อมของหมู่มนุษย์ ส่วนผู้ที่มีธรรมนั้นสามารถอยู่เป็นสุขได้ เพราะจิตไม่หิว จิตไม่หวังอะไรจากผู้อื่น ไม่ต้องการให้ใครมาเติมให้เต็ม เพราะค้นเข้าไปหาตัวเองพบตัวเอง ฉะนั้นผู้ที่มีธรรมจึงรู้สึกอบอุ่นอยู่ท่ามกลางความโดดเดี่ยวเดียวดาย ช่างน่าสงสารคนที่รู้จักแต่การไปหาผู้อื่นไม่รู้จักเข้าหาตัวเอง เขานั้นต้องว่าเหวเพราะจิตยังหิว ต้องว่าเหวเพราะคิดแต่จะไปหาคนอื่น ไม่รู้จักเข้าหาตัวเอง

"สรุปแล้วก็คือ เมื่อทุกข์เกิดขึ้น ถ้าเราไปแก้ที่อื่นก็ไม่จบหรือหาค่ะ ต้องแก้ที่จิตเรา เพราะที่เราเป็นทุกข์เพราะจิตเรายังหิว เราต้องให้อาหารแก่จิต เราจะประสบความสำเร็จมาก ถ้าหากเรารู้จักแต่ให้อาหารกาย ไม่ให้อาหารแก่จิต อาหารของจิตจำเป็นมากค่ะ อาหารจิตก็คือ พระธรรมนั่นเอง ไม่ใช่อะไร คือเราต้องมาเจริญ ทาน ศีล ภาวนาให้เกิดภายในใจของเรา สำหรับทานนั้นคือวิธีการที่เราจะรู้จักความต้องการโดยวิธีที่จะรู้จักสละออกไปบ้าง แทนที่จะกอบโกยเข้าตัวฝ่ายเดียว การทำงานควรทำเป็นนิสัยคะน้อยและมากไม่เป็นไร ถ้าหากสามารถสัปดาห์ทุกวันได้จะดีมากค่ะ หรือถ้าไม่สามารถสัปดาห์ทุกวันก็ให้เจียดเดือนทุกเดือนเดือนละเท่าไรก็ได้ ตั้งใจเอาไว้ว่าเงินจำนวนนี้เราจะไม่ใช่ เราจะนำไปจ่ายใน

การกุศล เมื่อเก็บได้จำนวนพอสมควรก็ให้เอาไปใช้ในกิจกรรมการกุศลใดก็ได้ที่เราพอใจ

"ส่วนศีล คือ การที่เราจะรู้จักจำกัดขอบเขตของการตอบสนองความต้องการของตนเอง ให้อยู่ในวงที่จะไม่ไปเบียดเบียนผู้อื่นและไม่เบียดเบียนสติสัมปชัญญะของตนเอง ซึ่งถ้าหากคนทั้งหลายพยายามรักษาศีล 5 โลกนี้คงสงบมากทีเดียวละ

"และภาวณานั่น คือการฝึกจิตให้มีคุณภาพดีขึ้น ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งค่ะที่คนทุกคนจะต้องฝึกจิต พัฒนาจิต วิธีการก็คือสวดมนต์ให้พระ นิ่งสมาธิ เจริญกรรมฐานนั่นเอง

"สำหรับผู้ที่ต้องการดับทุกข์ ควรจะทำทาน ศีล ภาวณาให้ครบ อย่าขาดตัวใดตัวหนึ่งค่ะเพราะทุกตัวมีส่วนช่วยในการดับทุกข์ทั้งนั้น แต่อยากแสดงทัศนคติมุมมองโลก จากผู้หญิงตัวเล็กๆ คนหนึ่ง ที่ผ่านร้อนผ่านหนาวมาพอสมควร ให้แก่พวกวัยรุ่น และไม่รุ่นทั้งหลายได้รับฟัง เพื่อจะนำไปขบคิด นำไปใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหาชีวิตของตนเองบ้าง"

เป็นคำสารภาพของคุณสุรางค์ ที่ได้แก้ปัญหายุ่งยากได้ระดับหนึ่ง นี่ก็อีกตัวอย่างหนึ่งของผู้ที่เปื้อน่ายทุกข์ กำลังเห็นทุกข์อริยะสัจจะ อาจถึงละสังขโยชน์ได้ ถ้าจริงใจและจริงจังต่อไป เรื่องดังนี้

"ผมประกอบอาชีพอิสระส่วนตัว ต้องพบคนมากหน้าหลายตาครับ และเนื่องจากผมเป็นคนหน้าตาหล่อเหลาพอสมควร (ขอโทษที่ชมตนเอง) จึงมีผู้หญิงมาติดผมมากเลยครับทั้งสาว แก่แม่หม้าย สวย ชี้เท้า แต่ผมก็ไม่ได้ให้ความสนใจกับพวกเธอทั้งหลายเท่าไรเลย

"ผมเป็นโสดครับ แต่ไม่สดคือเคยมีเมียมาแล้ว 2 คน แต่ได้เลิกกันไปหมดแล้วทั้ง 2 คนด้วยสาเหตุเดียวกันคือ เธอขอเลิกด้วยเหตุผลที่ว่า เธอทนต่อความซาด้านทางเพศของผมไม่ได้ผมก็ปล่อยเธอไปครับ ไม่รู้จะยึดเธอไว้ทำไม

"คนแรกแต่งงานกันเมื่ออายุ 23 ปี คุณพ่อแกล้งมาให้ผมครับ ผมไม่ได้ไปหาเอง อยู่ด้วยกันได้ประมาณปีครึ่ง ผมประกอบกามกิจกับ

เธอคนเดียว ทำอย่างเสียไม่ได้ในคืนวันแต่งงานเท่านั้นเอง ทั้งที่ผมนอน  
เตียงเดียวกับเธอตลอดเวลาที่อยู่ด้วยกัน คนที่ 2 มาอยู่ด้วยกันตอนผม  
อายุ 25 ปี ผมทนลูกต้อของเธอไม่ไหวก็เลยเอออออกห่อหมกกับเธอ  
เธอทนอยู่กับผมได้ 3 ปี เราก็นอนเตียงเดียวกันตลอด แต่ให้ตาย  
เถอะผมสาบานได้ครับว่า ในวันที่ผมเซ็นใบหย่าให้เธอนั้น เธอยังเป็น  
สตรีพรหมจารีย์ ผมไม่เคยจูบหรือกอด ภรรยา ก่อนเลยครับ เว้นแต่  
เธอกอดหรือจูบผม ผมก็ปล่อยให้เธอ ความจริงอ้าวะผมยังทำงาน  
ได้ครับ ความรู้สึกทางเพศก็มี ผมพยายามสำเร็จด้วยตัวเองครับ ผมรู้สึก  
ว่าทางด้านกายภาพของผมไม่มีอะไรผิดปกติเลยครับผมเคยไปให้หมอ  
เช็ค เค้ก็ว่าอย่างนั้น แต่ผมรู้สึกว่าใจผมนี่ซึ่ที่มีส่วนผิดปกติจากคนทั่วไป

"คือผมเกิดมีความคิดแปลกจากคนอื่นทั่วไปตั้งแต่ผมเริ่มเป็นวัยรุ่น  
แล้วว่า กามและความต้องการในการเสกงามของมนุษย์และสัตว์ไม่ได้มี  
คุณค่าภายในตัวของมันเอง เพียงแต่มันเป็นเหยื่อล่อให้สัตว์ทั้งหลายสืบ  
พันธุ์ เหตุที่ธรรมชาติต้องใส่กามรมณ์ เป็นเหยื่อล่อสัตว์ทั้งหลายก็เพราะ  
ว่าหากเฉพาะการสืบพันธุ์โดยตัวของมันเองแล้ว เป็นความยุ่งยาก  
เดือดร้อนลำบาก ยกตัวอย่างเช่น ต้องตั้งครรรค์ ต้องคลอດลูก ต้องเลี้ยง  
ลูก ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องยุ่งยากเดือดร้อน ลำบากทั้งนั้น เพราะฉะนั้น  
ธรรมชาติจึงจำเป็นที่จะใส่เหยื่อล่อ คือ กามารมณ์เอามาหลอกล่อให้สัตว์  
หรือมนุษย์ทั้งหลายชวนชวayakan ยื้อแย่งกันทำหน้าที่สืบพันธุ์กันอย่าง  
ไม่ลืมหูลืมตา ซึ่งความจริงความต้องการส่วนใหญ่ อันเป็นตัวเมน (Main-  
ผู้เขียน) ตัวหลักแล้ว สัตว์โลกไม่ได้ต้องการสืบพันธุ์ แต่ต้องการเสวยรส  
ของกามารมณ์ที่ธรรมชาติให้มาเป็นเหยื่อล่อเท่านั้น ฉะนั้นตัวเราเองตรง  
จุดนี้ด้วยปัญญา แล้วเราจะเข้าใจกันที่ว่า ตัวของกามารมณ์โดยเฉพาะนั้น  
เป็นของไร้ค่า ไม่ได้มีค่าอันใดเลย ในทางตรงกันข้ามกามารมณ์กลับสร้าง  
ความเดือดร้อนให้กับสัตว์โลกผู้ที่เข้าไปลุ่มหลงมัน ให้ต้องทุกข์ทรมาน  
อย่างแสนสาหัสที่ต้องชวนชวayakan ยื้อแย่งแข่งโอกาสที่จะหากามารมณ์มาเสพ  
มาเสวย โดยที่จะหาจุดอ้อมจุดพอ จุดหายอยากไม่ได้เลยเพราะธรรมชาติ

ของกามารมณ์นั้น มีอยู่อย่างหนึ่งที่ใครปฏิเสธไม่ได้คือ มันยังกินยังหิว ยังเสพยังอยาก ยิ่งสนองความต้องการทางกามารมณ์ความต้องการก็ยิ่งเพิ่มขึ้นทุกที จำเป็นต้องหามาสนองมากขึ้น แต่เมื่อยิ่งตอบสนองมากขึ้น ความต้องการเสพก็ยิ่งมากขึ้นอีกเป็นทวีคูณ คือความอึดด้วยกามย่อมไม่มีในโลกเลย ฉะนั้นผู้ใดก็ตามที่ลุ่มหลงอยู่ในกามารมณ์ จึงพบแต่ความเดือดร้อนทั้งที่เจ้าตัวตั้งใจจะหาความสุข เหมือนการเสียน้ำผึ้งที่ฉาบเอาไว้บนปลายใบมีดโกน รสหวานที่ได้ช่างไม่คุ้มกับความเจ็บปวดเลย ซึ่งความอึด ความพอ ความหายอยาก ทางกามารมณ์นั้นเราจะพบได้ก็โดยการพยายามระงับความอยากโดยไม่ตอบสนองมัน

"ก็เพราะความคิดนี้แหละครับทำให้ผมพยายามจะไม่ตอบสนองความต้องการทางกามารมณ์ ซึ่งก็ไม่ได้ทำให้ชีวิตของผมมีความสุขเดือดร้อนอะไรเลยครับ กลับทำให้ผมพบชีวิตที่เบาสบาย ที่บุคคลผู้หมกมุ่นอยู่กับกามารมณ์ไม่สามารถพบได้เลย"

ท่านเจ้าของผู้ระบายความรู้สึกต่อความสุขออกมาเป็นผู้มีความรู้ระดับปริญญาด้วย ท่านผู้อ่านวิจารณ์เอาเอง ผู้เขียนขอบอกแต่เพียงว่า ท่านผู้ใดคิดหน่ายความสุขเช่นนี้ คงจะเป็นความดำริชอบ หนึ่งในมรรค 8 เป็นแท้ ทุกข์สัจจควรกำหนดรู้ สมุทัยควรละ นิโรธทำให้แจ้ง มรรคทำให้เจริญ ให้ได้

# การออกจากทุกข์

การออกจากกองทุกข์ ได้กล่าวมาแล้วว่า เหตุแห่งทุกข์-เหตุแห่งสังสารวัฏฏ คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทน เหตุเหล่านี้เกิดขึ้นมีอยู่ในตัวเรา เกิดพร้อมกับความเกิดแห่งชีวิตเราเอง ไม่ได้มาจากที่ไหนอื่น หากเราจะดับเหตุแห่งทุกข์ ดับสังสารวัฏฏก็ต้องดับที่ตัวเรา จึงขอขยายความเพื่อความเข้าใจอีกหน่อย ชีวิตของเรามีแต่รูปกับนามซึ่งเกิดขึ้นมากำกับกันอยู่ ไม่มีรูปก็ไม่มีนาม ไม่มีนามก็ไม่มีรูป เว้นก่อนอิฏฐก่อนหิน มีแต่รูปไม่มีนาม นามนั้นก็คือจิต คือวิญญาณ จิตทั้งหมด 89 ดวง จริ่งแล้วจิตมีดวงเดียว แต่จิตเกิด ดับ ๆ และต้องเกิดพร้อมกับเจตสิกทำหน้าที่หลายอย่างจึงเรียกเป็นดวง ๆ ไปตามการงานหน้าที่ อย่างหน้าที่ทางตา เห็นทางหู ได้ยิน ทางลิ้น รู้รส ทางจมูก ได้กลิ่น ทางกายไผฏฐัพพะ ทางมโนธรรมมารมณฺ์ และอื่น ๆ หลายอย่าง เอาพอเข้าใจแค่นี้ เป็นจิตฝ่ายอกุศล 12 ดวง ฝ่ายกุศล 21 ดวง วิบากกิริยาไม่นับรวม กับทั้งเจตสิก ฝ่ายอกุศล 14 ดวง ฝ่ายกุศล 25 ดวง และที่ไม่ได้เป็นอกุศลและกุศล ซึ่งเกิดได้กับจิตทั่วไปได้กล่าวมาบ้างแล้ว จิตกับเจตสิกจะเกิดพร้อมกันถ้ากุศลจิตเกิดเจตสิก ฝ่ายกุศลซึ่งจะต้องเกิดพร้อมกับจิตก็เกิดขึ้น จิตฝ่ายอกุศล เกิดขึ้นเจตสิกฝ่ายอกุศลก็เกิดขึ้นพร้อมกัน กล่าวคือ

## อกุศลจิต

โลภ 8

โทส 2

โมห 2

## อกุศลเจตสิก

โลติกเจตสิก 3

โทจตุกเจตสิก 4

โมจตุกเจตสิก 4

ฉันท 2 และวิจิกิจฉา 1



จิตและเจตสิกฝ่ายอกุศลนี้แหละ คือ ตัวต้นเหตุทำให้เกิดทุกข์ มี โลก โทส โมห อวิชชา เวทนา สังขาร ตัณหา อุปทาน ฯลฯ ดังกล่าวมาแล้ว นำให้เราประกอบกรรมทางกาย วาจา ใจ

ตรงกันข้าม ถ้าเราปรารถนาจะออกจากทุกข์ หรือปรารถนาจะดับทุกข์ดับอวิชชา เราก็ต้องอาศัยจิตและเจตสิกฝ่ายกุศล เป็นเครื่องช่วยนำทางออกจากทุกข์ คือดับกิเลส ดับอวิชชา ด้วยการประกอบกุศลกรรมด้วย กาย วาจา ใจ ของเราเอง จิตฝ่ายกุศล มีดังนี้

กุศลจิต

กุศลเจตสิก

มหากุศล 8

โสภณสาธารณะเจตสิก 19

รูปาวจรกุศล 5

วีรติเจตสิก 3

อรูปาวจรกุศล 4

อัปมัญญา 2

โลกุตระกุศล 4

ปัญญา 1

จิตและเจตสิกนอกนั้นไม่ได้กล่าวถึง โปรดทบทวนดูที่กล่าวมาแล้ว กล่าวมากไปจะพินเพื่อเปล่า ๆ

อุทาหรณ์ การเกิดจิต

ตาเห็นรูป เห็นว่าสวย ว่า งาม เกิดเวทนา ถ้าชอบใจติดใจ เกิดความอยากตัณหายึดมั่นเกิดอุปทานอยากได้โลภะเกิด (อกุศลจิตโลภมูล) นั่นคือเกิดทุกข์

ตาเห็นรูป เห็นว่าสวยว่างาม เกิดเวทนา ถ้ารู้ทันตามความเป็นจริง ไม่มีอวิชชาดับเวทนาเสียตัณหา ไม่เกิดเมื่อตัณหาไม่เกิดอุปทานไม่เกิด โลกไม่เกิด (อโลภเหตุ) ไม่มีเหตุทุกข์ก็ดับ ไม่เกิดทุกข์ (แต่ทุกข์ไม่ดับง่ายอย่างว่า ขอให้ศึกษาต่อไปจะรู้)

ได้กล่าวถึง เหตุในปัญฐานันยมาว่า เหตุ 6 ได้แก่โลกเหตุ โทสะเหตุ โมหะเหตุ เหตุฝ่ายอกุศล อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหะเหตุ เหตุฝ่ายกุศล ถ้าเราไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง อกุศลจิตไม่เกิด (มี) โอกาสเกิดขึ้นของตัณหา อุปทาน อวิชชาก็ไม่มี กุศลจิตจะเกิดแทนที่หรือไม่มีเฉยๆ (อุเบกขา)

เรื่องนี้เป็นเรื่องเข้าใจยากสักหน่อย เพราะเรามีวิชาไม่มีจนาทิฏฐิ อยู่ รู้พอได้แนวทางว่าเหตุเกิดที่ไหน ดับที่นั่น ในตัวเรา จิตนี้เอง ตั้งเรื่องพระโกฏฐิจะต่อไป

"พระโกฏฐิจะ สนทนากับพระสารีบุตรอัคคสาวก พระโกฏฐิจะ ถาม พระอัคคสาวกว่า ตาเกาะเกี่ยวกับรูปหรือ หูเกาะเกี่ยวกับเสียงหรือ จมูก เกาะเกี่ยวกับกลิ่นหรือ ลิ้นเกาะเกี่ยวกับรสหรือ กายเกาะเกี่ยวกับสัมผัสหรือ ใจเกาะเกี่ยวกับมโนภาพหรือ

"พระสารีบุตรย้อนถามว่า โคขาวกับโคดำที่เขาเอาเชือกผูกติดกันไว้ โคขาวติดกับโคดำหรือโคดำติดกับโคขาว

พระโกฏฐิจะตอบว่า "ห้ามได้" เชือกเท่านั้นที่ทำให้โคขาวกับโคดำ เกี่ยวเนื่องกัน"

พระสารีบุตร กล่าวว่า "เช่นเดียวกัน ตามิได้เกาะเกี่ยวกับรูป หูมิได้ เกาะเกี่ยวกับเสียง จมูกมิได้เกาะเกี่ยวกับกลิ่น ลิ้นมิได้เกาะเกี่ยวกับรส กายมิได้ เกาะเกี่ยวกับสัมผัส ใจมิได้เกาะเกี่ยวกับมโนภาพ ความรักความพอใจ (ฉันทราคะ) ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส มโนภาพ ต่างหากที่เป็นตัวผูก ให้สิ่งเหล่านั้นเกี่ยวเนื่องกัน ข้อความนี้สอนเราว่า รูป เสียง กลิ่น รส มโนภาพ ก็ดี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ดี เป็นเพียงอายตนะภายนอก และอายตนะภายในเท่านั้น ไม่ดี ไม่ชั่วในตนเอง ไม่เป็นสุข เป็นทุกข์ ในตนเอง ถ้าตาหู หูฟังเสียง ลิ้นลิ้มรส จมูกดมกลิ่น กายต้องสัมผัส ใจ

คิดคำนึง ด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่นก็ไม่เป็นทุกข์ แต่ถ้าตาหูรูปเป็นต้น ด้วยความกำหนดยินดี ย่อมจะติดในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส มโนภาพ นั้นแล้วทุกข์ก็เกิดขึ้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส มโนภาพ เป็นได้ทั้งนรกและสวรรค์ ขึ้นอยู่กับว่าเราเกี่ยวข้องกับมัน ด้วยความกำหนดยินดีรักใคร่หรือด้วยความปล่อยวางนั่นคือเรารู้ทันชีวิต ความเป็นจริง

ผู้รู้หลายท่านกล่าวว่า เมื่อได้ยิน ได้เห็น ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้สัมผัส

คตินิก (ธัมมามรณ) ให้รู้ทันตามความเป็นจริงเสีย (ดับเวทนา) ไม่ให้เกิดเวทนาเราก็จะดับตัณหาลงได้ชั้นหนึ่ง แต่ยังเกิดเวทนาอยู่อย่าให้เกิดตัณหา (ดับตัณหา) เพื่อดับอุปทานอีกชั้นหนึ่ง ดังได้กล่าวมาแล้ว

สรุปให้เข้าใจไว้ว่า ถ้ากุศลจิตเกิดขึ้นหรือยังมีอยู่ อวิชชา ตัณหา อุปทาน ก็ทำให้เกิดภวจักรหมุนเวียนอยู่ดังกล่าวนั้น ถ้ากุศลจิตเกิดขึ้นย่อมเป็นทางทำให้กิเลส ตัณหา อวิชชาเบาบางลงถ้าจะให้หมดจะต้องปฏิบัติ และต้องผ่านการฝึกฝนตามวิธีที่ท่านเคยปฏิบัติมา หรือที่ท่านกำหนดไว้ มีทางสายกลางเป็นหลักคือ มรรค 8 จนกว่าจะถึงมรรคผลนิพาน ภวจักรดังกล่าวจึงจะหยุดหมุนอวิชชา ตัณหา ดับลงได้

กุศลจิตจะเกิดขึ้นได้เมื่อเรารู้ทันความเป็นจริงแห่งชีวิต (ปล่อยวาง) ว่าไม่มีคนตัวตนมีแต่นามกับรูป เกิดดับ ๆ ต้องมีโยนิโสมนสิการไตร่ตรองอะไรเป็นอกุศลไม่ทำ ควรคิดควรทำในสิ่งที่เป็นกุศลดังตัวอย่าง 2 ท่านที่ยกมา

ขอขยายความ โยนิโสมนสิการ เพื่อความเข้าใจ หมายถึงการคิดคำนึง หรือใช้ความคิดที่ถูกต้อง คือใช้ปัญญาไตร่ตรองโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิด พิจารณา สืบค้นต้นเค้า สาเหตุเหตุผลจนตลอด แยกแยะวิเคราะห์ด้วยปัญญาด้วยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้น ตามสภาวะความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย พระพุทธองค์ ตรัสไว้ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตฉันใด ความถึงพร้อมด้วย โยนิโสมนการย่อมเป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้น ของอารยอัษฎางคิกมรรคแก่ภิกษุฉันนั้น"

"เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายในอื่น แม้สักอย่างเดียวที่มีประโยชน์มาก สำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะ เหมือน โยนิโสมนสิการ ภิกษุผู้มีโยนิโสมนสิการ ย่อมกำจัดอกุศลได้ย่อมยังกุศลให้เกิดขึ้น

"เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิด ที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญยิ่งขึ้นเหมือนโยนิโสมนสิการเลย"

"เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักข้อหนึ่งซึ่งเป็นเหตุให้ความสงสัยที่

ยังไม่เกิด ก็ไม่เกิดขึ้น, ที่เกิดขึ้นแล้วก็ถูกขจัดเสียได้ เหมือนโยนิโสมนสิการเลย โยนิโสมนสิการมาจากไหน ก็มีอยู่ในเรา มาจากมนสิการเจตสิก หรือ ปัญญาเจตสิกนั่นเอง

การทำกุศลให้เกิด ได้แก่ การทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล บำเพ็ญภาวนา มีกุศลกรรมบท 10 ประการเป็นพื้นฐาน ต้องคิดต้องทำ ประพฤติปฏิบัติเป็นประจำ ไม่เปิดโอกาสให้อกุศลเกิดขึ้นได้ ท่านว่าปิดประตูอบายได้ หนีรกได้ คือเมื่อตายลงจะเกิดเป็น มนุษย์ เทวดา พรหม ไม่ไปเกิดในอบายภูมิ 4 นรก เปรต อสุรกาย กระนั้นก็ยังต้องเวียนว่ายตาย เกิดอยู่ เพราะเหตุนี้ผู้ที่ตัดสังสารวัฏฏ ท่านจึงออกไปหาที่สงัดวิเวก หลีกเร้นสู่ป่า ภาวนา ทำสมาธิ จิตจะสงบได้เร็ว เพื่อจะได้ละกิเลสชั้นหยาบก่อน มี สังโยชน์ 3 คือ ลักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัสสพปราคาส ซึ่งมีชั้นหยาบชั้นกลาง ชั้นละเอียด ท่านผู้ชำนาญทางนี้กล่าวว่า ไม่มีอะไรยากที่จะทำไม่ได้ ผู้สนใจโปรดศึกษา ฝึกฝนจากผู้รู้เองเถิด

อนึ่ง ท่านพระครูอรุณธรรมรังษี (ลุน ณ อุบล) ท่านอธิบายธรรม 7 ข้อไว้ว่า

"โลกบังธรรม ธรรมบังโลก อารมณ์บังจิต จิตบังอารมณ์ อยากเห็นธรรม เพิกโลกออกให้หมด (เข้าใจว่าอย่าคิดอย่างชาวโลก - ผู้เขียน) อยากเห็นจิตเพิกอารมณ์ออกให้หมด (ไม่ให้เกิดเวทนา - ผู้เขียน)

"โลกก็ดี อารมณ์ก็ดี เกิดดับๆ อยู่เสมอ สัตว์ทั้งหลายอาศัยที่เพิกโลกออกจากธรรมไม่ได้ เพิกธรรมออกจากจิตไม่ได้ จึงติดอยู่ในภพนี้ ภพที่กล่าวนี้เป็นอารมณ์ประสมเข้ากับจิตทั้งนั้น การไม่รู้จักโลกกับอารมณ์ที่เกิดขึ้น ไม่กำหนดทุกขสัจจะจึงละตัวสมุทัยไม่ได้ ปลดปล่อยให้โลกและอารมณ์ไปประสมกับจิต จึงบังเกิดความกำหนดยินดี ขัดเคืองในโลก อารมณ์

"โลกกับอารมณ์ทั้ง 2 เป็นอันเดียวกัน ธรรมกับจิตก็เป็นอันเดียวกัน การเพิกโลกออกจากธรรม เพิกอารมณ์ออกจากจิต ก็ต้องให้รู้จักโลก

ให้รู้จักอารมณ์ก่อน จึงจะเพิกโลกออกจากธรรม เพิกอารมณ์ออกจากจิตได้ ถ้ามัวเอาอะไรมาเพิกจิตจึงจะหลุดพ้นจากโลก จากอารมณ์ ตอบว่า ต้องเอาองค์อริยมรรค เป็นเครื่องเพิก มรรค คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นมรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับทุกข์"

นั่นเป็นทางเบื้องต้น จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่การดับอวิชชา ดับสังขาร-วิภวณั่นอน ทราบว่าคนส่วนมากเข้าใจผิดคิดว่า นิพพานเป็นศูนย์ เป็นอนัตตา จึงไม่อยากไปกัน ยังอยากเสพโลกีย์สุขอยู่ต่อไป ความจริงนั้น ท่านผู้รับบอกว่า เป็นความเข้าใจผิดของพวกเขาเอง ท่านว่าสภาพนิพพานเป็นสูญญตาหรือแม้เชื่อว่าเป็นอนัตตาก็จริงอยู่ แต่คงสูญเฉพาะกิเลสทุกข์เท่านั้น ไม่มีเหลือ ไม่ใช่คนเราสูญ เช่นเมื่อพระพุทธองค์ทรงบรรลุมรรคผล นิพพาน พระองค์ก็ยังคงอยู่จิตเป็นตัวบรรลุนิพพานอย่าสงสัยเลย คนจะสูญก็ต่อเมื่อ (ตาย) ปรีนิพพาน เช่น พระพุทธเจ้าเท่านั้น นิพพานเป็นสภาพสงบสุขชั่ววันรันดร์ ท่านว่าอย่างนั้น

จริงๆ แล้ว การเพิกโลกเพิกอารมณ์ออกจากธรรมหรือจากใจมันสำคัญอยู่ที่ตาเห็น หูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้รส กายได้สัมผัส ใจนึกคิด ธรรมอารมณ์ ถ้าเราปิดตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เสียอารมณ์ไม่เกิดสักแต่ว่าเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้รส ได้สัมผัส เช่น เห็นปลาเฉยๆ ไปเสียสักว่า เห็นไม่อยากได้อยากดื่มอยากแกง ใจเป็นอุเบกขาเสียไม่มีทุกข์เวทนา สุขเวทนา มันก็สิ้นสุดแค่นั้น โลกทั้งโลกมันอยู่ตรงนี้เอง

# ชีวิต..สัมพัทธ์

ก่อนจบขอทบทวน เพื่อย้ำความเข้าใจอีกครั้ง ท่านผู้อ่านเข้าใจความเป็นมาของชีวิตของคนก็ดี สัตว์ก็ดี รวมทั้งสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกว่าเกิดขึ้นมีขึ้นโดยอำนาจพระเจ้า หรือโดยอำนาจธรรมปรุงแต่งแห่งเหตุ ปัจจัยอันเป็นเหตุ เป็นผลอุปการแก่กันและกัน เมื่อเกิดมีขึ้นแล้ว มีความดำรงอยู่ ดำเนินไปอย่างไรและผลที่สุดเป็นอย่างไร เรื่องชีวิตเป็นมาอย่างไร จะค้นหาเป็นการเสียเวลาเปล่าประโยชน์ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเตือนภิกษุทั้งหลาย ความว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่ควรคิดที่ชื่อว่า อาจินไตยธรรมมีอยู่ 4 ประการ และถ้าผู้ใดเอามาคิดแล้ว ผู้นั้นก็จะเป็นบ้า มีความลำบากใจ สิ่งที่ไม่ควรคิด 4 อย่างนั้นคือ

1. พุทธวิสัย คือ เรื่องเกี่ยวกับสัพพัญญุตญาณ ความเป็นไป และอนุภาพ ของพระสัพพัญญุตญาณ พระพุทธคุณแห่งพระสัมมาสัมก็ เป็นสิ่งไม่ควรคิด

2. ฌานวิสัย เรื่องเกี่ยวกับฌาน อภิญญา แห่งท่านทั้งหลายผู้ทรงอิทธิฤทธิ์ ก็เป็นสิ่งไม่ควรเอามาคิด

3. กรรมวิบาก คือ เรื่องแห่งผลวิบากกรรมทั้งหลาย มี ทิฏฐธรรม เวทนียกรรม เป็นต้น ก็เป็นสิ่งที่ไม่ควรเอามาคิด

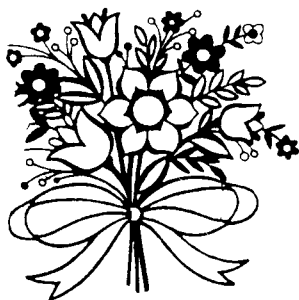
4. ความเป็นไปของโลก คือ โลกอันเป็นที่อยู่อาศัยของคนและสัตว์ทั้งหลาย แผ่นดิน ภูเขา แม่น้ำ ต้นไม้ เป็นต้น เหล่านี้ก็เป็นสิ่งที่ไม่ควรคิดเช่นเดียวกัน

ชีวิตของเราทุกคนมีคุณค่าที่จำเป็นต้องถนอม คัดถึงแต่ทางที่จะเป็นประโยชน์ดีกว่าคิดในเรื่องเหลวไหลไร้สาระหาประโยชน์อันใดมิได้

ควรกำหนดแนวทางเพื่อไม่ตกต่ำ คิดถึงภัยเบื้องหน้าจะมี หรือจะปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม แล้วแต่กิเลสตัณหาชักนำพาไป เชื่อว่าทุกคนคงไม่ยากไปสู่ฝ่ายต่ำทุกคนคงมุ่งสู่ฝ่ายสูง คือ ความสุข สงบ เย็น ความเกษม ชั่วฉินต์นิรันดร์ ท่านไม่ให้คิดเพราะสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นด้วยเหตุผลด้วยเหตุปัจจัยมันเกิดขึ้นของเ็นเอง เราจะคิด จะคาดเดาเอาไม่ได้ จะค้นหาตัวตนให้เจอก็ไม่ได้

ชีวิตสัมพัทธ์ คืออย่างไร คำว่า สัมพัทธ์ หมายถึง การแข่งขันกัน โดยการเคลื่อนที่ ที่มีความเร็ว วัตถุเคลื่อนที่ด้วยความเร็วต่างกัน วัตถุในฟากฟ้า ดาวพระเคราะห์เป็นต้น ดวงดาวทั้งหลายที่เราเห็นก็ดี มองไม่เห็นก็ดี แต่ละดวงต่างกำลังหมุนไปตามวิถีของตน คือ เคลื่อนที่ไปด้วยความเร็วที่แตกต่างกัน ความต่างกันระหว่างความเร็ว วัตถุฟากฟ้าเหล่านั้น เรียกว่าเร็วสัมพัทธ์เหมือนกับคนวิ่งแข่งกันนั่นเอง

ชีวิตคนเรามีสภาพเช่นเดียวกัน จะเรียกว่า ชีวิตคือการเดินทางช้าบ้าง เร็วบ้างแตกต่างกันไปตามบุพกรรม ตั้งแต่เกิดจนตาย ตายแล้วเกิดวนเวียนอยู่ในวัฏฏทุกข์ ช้าแล้วช้าเล่า นับชาติไม่ถ้วนไม่ปรากฏต้นและปลาย อากาที่ชีวิตนี้เดินทาง แหวกว่าวนเวียนในห้วงโสมะสังสาร ไม่มีสิ้นสุดด้วยความเร็วต่างกันทุกคน ทั้งโลกนี้แหละ เรียกว่า ชีวิตสัมพัทธ์ อย่าได้สงสัยเลย



สวัสดี.  
ประพันธ์ พิมพ์ทอง